

Vytvorme **nové** podmienky
pre umelecký **preklad**
v **Európe**

ODPORÚČANIA EURÓPSKEJ PLATFORMY
PRE UMELECKÝ PREKLAD – **PETRA**

*Z najväčšieho európskeho
dedičstva by sa mali tešiť mnohí,
nielen niekoľkí.
Preto sú prekladatelia
nezastupiteľní.*

Androulla Vassiliou

európska komisárka pre vzdelávanie, kultúru, viacjazyčnosť, mládež
a šport na otvorení kongresu PETRA v Bruseli 1. decembra 2011

Vytvorme **nové** podmienky pre umelecký **preklad** v **Európe**

ODPORÚČANIA EURÓPSKEJ PLATFORMY PRE UMELECKÝ PREKLAD – **PETRA**

PETRA je iniciatíva organizácií Literarisches Colloquium Berlin, Passa Porta, Instytut Książki, Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry a Transeuropéennes.

Organizátori **PETRA**: Jürgen Jakob Becker (Literarisches Colloquium Berlin), Katarína Bednárová (Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry), Ghislaine Glasson Deschaumes (Transeuropéennes), Tomasz Pindel (Instytut Książki), Bart Vonck a Paul Buekenhout (Passa Porta).

PETRA je koordinovaná Medzinárodným domom literatúry Passa Porta v Bruseli.

Kontakt: 00 32 2 226 04 54 – petra@passaporta.be – www.passaporta.be

Táto brožúra je publikácia PETRA.

K dispozícii je aj v angličtine, nemčine a francúzštine.

	Predslov	
Palivo, cement a kompas		7
Jacques De Decker		
	Úvod	
Čo je PETRA		9
Paul Buekenhout a Bart Vonck		
	Odporúčania PETRA	
Vzdelávanie prekladateľov umeleckej literatúry		13
Henri Bloemen a Vincenzo Barca		
Autorské práva a správa digitálnych práv		17
Andy Jelčič		
Kultúrna situácia a zviditeľnenie		21
Jürgen Jakob Becker a Martin de Haan		
Edičná politika a knižný trh		25
Peter Bergsma		
Ekonomická a sociálna situácia prekladateľov umeleckej literatúry		29
Ildikó Lörinszky a Holger Fock		
	Závery	
Zhrnutie odporúčaní PETRA		33
Françoise Wuilmart		
	Prílohy	
Organizácie PETRA		37
Kongres PETRA: Program		39
Kongres PETRA: Účastníci a organizácie		41
Podakovanie		45

---

*„Máme spoločný cieľ:
Podporovať tvorivý preklad
v praxi a pomáhať,
aby sa práca prekladateľa
viac zviditeľnila
a cenila v Európe.“*

José Manuel Barroso

predseda Európskej komisie

na konferencii *Umelecký preklad a kultúra*, 20. apríla 2009 Brusel

Palivo, cement a kompas

Jacques De Decker

Brusel sa na jeden deň – 20. apríla 2009 – stal hlavným mestom umeleckého prekladu. Európska Komisia pre viacjazyčnosť v spolupráci s Komisiou pre kultúru zorganizovala konferenciu *Umelecký preklad a kultúra* a ja som mal tú česť byť spravodajcom.

Na túto iniciatívu nadviazal zakrátko projekt PETRA, ku ktorému mám blízky vzťah. Dal si za cieľ poskytnúť priestor na vyjadrenie veľkému množstvu predstaviteľov obrovskej oblasti umeleckého prekladu v Európe, čo zároveň tvorí aj jadro tohto európskeho projektu. Stále dookola treba opakovať, že preklad je palivo, cement a kompas Európy.

Je to palivo, lebo bez prekladu by Európa nemohla existovať. Je to olej v jej krútiacich sa ozubených kolesách, je to mazivo udržiavajúce jej mechanizmus v chode. Je to cement, lebo bez prekladu by nebola možná európska integrácia: preklad zmierňuje rozdiely, ba aj nezlučiteľné veci, a zaručuje nevyhnutnú súdržnosť, o ktorú sa snažíme každý deň, predovšetkým v súčasnosti. Je to kompas, lebo upozorňovaním na jemné rozdiely jednotlivých kultúr ukazuje cestu k najvyšším cieľom.

Práve obrovským nasadením lingvistických znalostí zaujíma umelecký preklad privilegované a pevné miesto. Človek si ľahko predstaví – hoci by to bolo úplne neprijateľné –, že Európa pôjde cestou najmenšieho odporu a zníži rozsah viacjazyčnosti v každodennej komunikácii, počnúc administratívou. Na moju veľkú ľútosť sa to v praxi už naozaj prejavuje. Vždy tu však bude prítomná súkromná oblasť, určitý druh útočiska, kde sa z jednej kultúry do druhej slobodne šíria tie najvzácnejšie a najlepšie úspechy inej krajiny, jej špecifické legendy a charakteristické drámy: jej literatúra sa šíri slovom, v tejto ríši tvorivosti sa využíva jazyk viac než zvuk, farby a priestor. Pre človeka je dôležité, aby si mohol prečítať Fernanda Pessou bez znalosti portugalčiny, Marinu Cvetajevovú bez znalosti ruštiny a W. H. Audena bez znalosti angličtiny, pritom však musí mať pocit, že počuje ich hlas, aj keď vyjadrený v jazyku, ktorý ovláda najlepšie. To je obrovský úspech. Prekladatelia sa to zdráhajú pripustiť, možno preto, že je to ich každodenná práca.

Aby sa niekto stal Pessoom – a mohol by som menovať mnohých ďalších autorov –, potrebuje mať na to schopnosti a talent; aby ho niekto preložil, potrebuje mať tiež schopnosti a talent, spolu s veľkou dávkou pokory a ušľachtilosti. Vieme si predstaviť egocentrických tvorcov – a je ich dosť –, ale prekladateľov s týmto defektom nenájdeme.

Práve preto tak dlho a ochotne tvoria umeleckú armádu tieňov, ktorá sa dá využívať podľa ľubovôle. PETRA by rada napravila túto situáciu. Prekladatelia sa už určitý čas nahlas dožadujú svojich požiadaviek, a rozličné spoločnosti – zastúpené na kongrese PETRA – ich sprostredkujú širšej verejnosti. Dané požiadavky bolo však nutné vyjadriť v rámci náležitého inštitucionálneho systému: a to v rámci systému, ktorý sa PETRA usiluje riadiť. PETRA preberá obhajobu umeleckého prekladu, profesie, ktorá má rovnakú podstatu ako Európa. Európa je navyše dnes v postavení, že na to môže pozitívne zareagovať.

*Vážení čitatelia, podmienky,
za ktorých vzniká umelecký
preklad, treba zmeniť.
Pokúste sa tie podmienky
zlepšiť.*

„Jazyk Európy je preklad.“ Tieto nesmrteľné slová vyriekol Umberto Eco na *Assises de la traduction littéraire*¹, ktoré sa konalo 14. novembra 1993 v Arles. Ecove slová sa odvtedy často opakovali, možno až príčasto. Pritom sú absolútne pravdivé. V Európskej únii sa používa až dvadsaťtri úradných jazykov, kam nerátame množstvo menšinových jazykov, jazyky nečlenských štátov a desiatky jazykov, ktorými hovoria tzv. prístahovalci a vysta-hovalci. Ecove slová v skratke vyjadrujú význam prekladu v Európe.

Považujeme za samozrejmú, že viacjazyčnosť a kultúrna rozmanitosť tvoria základ európskej identity. Z tohto pohľadu je umelecký preklad zručnosť a umenie, ktoré umožňuje, ba prehlbuje európsku kultúrnu spolupatričnosť.

Postupne sa posilňuje vedomie, že umelecký preklad je dôležitý. Podmienky potrebné na úspešný rozvoj umeleckého prekladu majú však stále ďaleko od ideálu; na zlepšenie situácie prekladateľa umeleckej literatúry treba urobiť ešte oveľa viac.

Výzva

V septembri 2008 v Paríži na fóre *Etats généraux du multilinguisme* vyhlásili výzvu *Viac ako jeden jazyk*². Volala po jasnej vízii pre preklad a po vytvorení ambiciózneho európskeho prekladateľského programu.

O pár mesiacov, 20. apríla 2009, predseda Európskej komisie José Manuel Barroso vystúpil na konferencii *Umelecký preklad a kultúra*³. Adresoval účastníkom ozajstnú výzvu: „Som presvedčený, že nastal čas, aby preklad rozvinul svoj potenciál v praxi a aby sme si lepšie uvedomili, koľko dlhujeme prekladateľom... Privítame všetky postoje a názory, lebo si uvedomujeme, že všetci v tejto sále máme spoločný cieľ: Podporovať tvorivý preklad v praxi a pomáhať, aby sa práca prekladateľa v Európe viac zviditeľnila a cenila.“

Pravdaže, existuje už veľa iniciatív zameraných na umelecký preklad. Organizácie ako CEATL (European Council of Literary Translators' Associations – Európska rada asociácií prekladateľov umeleckej literatúry), Literatúra nepozná hranice (Literature Across Frontiers), Traduki, Expertízne centrum Literair Vertalen, Transeuropéennes (inicialovali projekt *Traduire en Méditerranée*), Next Page Foundation a HALMA, aby sme menovali aspoň zopár, zamerali svoju pozornosť na nadnárodný či európsky prístup k umeleckému prekladu.

Vďaka mnohým kontaktom s veľkým množstvom organizácií v celej Európe sme zistili, že ľudia pôsobiaci v tejto oblasti majú primárne možnosti na stretnutia a výmenu nápadov a informácií na európskej či aspoň na nadnárodnej úrovni. Naplnenie tejto potreby je cieľom PETRA.

PETRA je Európska platforma pre umelecký preklad a zaoberá sa výzvou, ktorú sformuloval Barroso. S potešením uvádzame, že PETRA získala dotáciu Európskej únie a že ide o schválený kooperačný projekt v rámci programu Kultúra. To dokazuje, že Európska únia berie umelecký preklad vážne.

Ciele PETRA

PETRA ako platforma si kladie za cieľ zvyšovať význam a zviditeľnenie iniciatív a expertíz mnohých predstaviteľov aktívnych na širokom poli umeleckého prekladu v Európe. Plánuje vytvoriť európske fórum umeleckého prekladu: fórum reflexie, komunikácie, akcie a výmeny skúseností a expertíz.

Hlavným cieľom PETRA je propagovať a podporovať umelecký preklad a prekladateľov umeleckej literatúry v Európe. PETRA chce iniciovať a rozbehnúť prospešné zmeny.

PETRA chce zároveň prezentovať umelecký preklad širšej verejnosti ako činnosť, dobrodružstvo a umelecký proces, ktorý je rovnako zaujímavý ako aj náročný.

Zámerom PETRA nie je v žiadnom prípade vyvolať dojem, že ostatné projekty týkajúce sa umeleckého prekladu a organizácií či sietí činných v tejto oblasti nie sú potrebné a sú nadbytočné.

PETRA si nekladie za cieľ nahradiť to, čo existuje, ale chce sa k tomu pridať. PETRA chce vytvoriť nový dialóg a priniesť dynamiku.

¹ Výročné zhromaždenie ATLAS, Paríž/Amsterdam; www.atlas-citl.org

² Zorganizovala Transeuropéennes, Paríž; www.transeuropeennes.eu

³ Zorganizovala Komisia pre viacjazyčnosť EÚ v spolupráci s Komisiou pre kultúru; www.ec.europa.eu/languages/news/documents/3306-barroso-speech

Viacetapový projekt

Projekt PETRA prebieha v dvoch etapách.

1. etapa: Vytvorenie platformy, ktorá spojí mnohých predstaviteľov a rozmanité analýzy, zabezpečí rozbehnutie dialógu.

Na kongrese PETRA, ktorý sa konal 1.–3. decembra 2011 v Bruseli, sa zúčastnilo okolo 150 účastníkov z 34 európskych krajín, z členských štátov Európskej únie aj zo susedných krajín. Cieľom kongresu bolo zamyslieť sa nad situáciou umeleckého prekladu v Európe a začať dialóg o problémoch a potrebách tohto sektora.

Šesť tém kongresu:

- vzdelávanie prekladateľov umeleckej literatúry;
- autorské práva a digitálne práva;
- kultúrna situácia a zviditeľnenie umeleckého prekladu;
- edičná politika a prepojenie s trhom;
- ekonomické a sociálne postavenie prekladateľa umeleckej literatúry;
- umelecký preklad v Európe: kultúra, politika a kultúrna politika.

Diskusia o prvých piatich témach tvorí základ piatich kapitol v tejto publikácii. Posledná nebola spracovaná v samostatnej kapitole, keďže sa ňou rozličným spôsobom zaberáme v ostatných kapitolách.

Na poslednom plenárnom zasadnutí kongresu sme s potešením privítali Vladimíra Šuchu, riaditeľa pre kultúru, viacjazyčnosť a komunikáciu na Generálnom riaditeľstve Európskej komisie pre vzdelávanie a kultúru. Predstavil nový program pre kultúru – *Tvorivá Európa*¹ – a priblížil politiku Európskej únie týkajúcu sa konkrétne umeleckého prekladu.

PETRA spojila mnoho rozličných predstaviteľov prekladateľskej reťaze. Z tohto dôvodu považujeme kongres PETRA za historický moment. Ešte nikdy sa nestretlo a nerozprávalo o umeleckom preklade toľko rozličných predstaviteľov, z toľkých rozličných krajín a s takým rozličným zázemím, poslaním a agendou. PETRA chce vytvoriť niečo nové: spoločné plány a spoločný cieľ.

Androulla Vassiliou, európska komisárka pre vzdelávanie, kultúru, viacjazyčnosť, mládež a šport, kongres PETRA oficiálne otvorila a povedala: „Som veľmi rada, že kongres bude pokračovať v rozsiahlej európskej diskusii, ktorá sa začala v roku 2009, o význame umeleckého prekladu a úlohe prekladateľa. Teším sa na výsledky vašej diskusie.“

2. etapa: Informačná kampaň

Na zmenu situácie v oblasti umeleckého prekladu v Európe je potrebná informačná kampaň. Práve táto publikácia je hlavnou pomôckou pri kampani. PETRA

sa pritom zameriava na rozmanité cieľové skupiny.

Pravdaže, základnou cieľovou skupinou projektu PETRA sú prekladatelia umeleckej literatúry. Sú to tvorcovia, presnejšie autori prekladov, vďaka ktorým literatúra prekonáva jazykové bariéry. Väčšina potrebných zmien v oblasti umeleckého prekladu sa ich totiž priamo týka. Ich záujmy vo väčšine európskych krajín obhajujú prekladateľské organizácie.

Ďalej ide o oblasti vydávania, vzdelávania a rozširovania vzdelania, autorských práv, mediálnej a literárnej kritiky...

Napokon ide o regionálne, národné a európske inštitúcie. Predstavujú kľúčovú cieľovú skupinu, lebo majú možnosť zlepšiť situáciu v oblasti umeleckého prekladu všeobecne a prekladateľov umeleckej literatúry konkrétne. Mimoriadne by pomohlo, keby boli regionálne a štátne úrady lepšie zladené s politikou Európskej únie.

Platforma

PETRA spojila iniciatívy a analýzy hlavných predstaviteľov umeleckého prekladu v Európe: prekladateľské organizácie, literárne organizácie a siete, orgány štátnej politiky, poskytovateľov dotácií a organizácie z oblasti vzdelávania, vydavateľskej činnosti a autorského práva.

PETRA je iniciatíva piatich spoluorganizátorov z piatich krajín Európskej únie: Literarisches Colloquium Berlin (Nemecko), Passa Porta (Belgicko), Instytut Książki (Poľsko), Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry (Slovensko) a Transeuropéennes (Francúzsko).

Spoluorganizátori môžu rátať s odbornými analýzami a angažovanosťou množstva blízkych partnerov: CEATL (Európska rada asociácií prekladateľov umeleckej literatúry), CETL (Európske centrum pre umelecký preklad), NLPVF (Holandský literárny fond), ELV (Expertízne centrum pre umelecký preklad), Prekladateľská škola v Toledu, VFL (Flámsky literárny fond), Nadácia Calousta Gulbenkiana, HALMA, Het beschrijf, Nadácia Roberta Boscha, Nadácia S. Fischera a ProHelvetia.

Ďalej nasledujú tzv. „kontaktní partneri“ v Albánsku, Bosne a Hercegovine, Bulharsku, Chorvátsku, Českej republike, Veľkej Británii, Taliansku, Holandsku, Nórsku, Portugalsku, Srbsku, Slovinsku, Španielsku a Švajčiarsku. Kontaktní partneri sa zaviazali, že sa aktívne zapoja do informačnej kampane. Organizovali a organizujú rôzne podujatia a koordinujú šírenie tejto publikácie u seba doma.

V neposlednom rade ide o ďalšie organizácie, ktoré sa zúčastnili na kongrese PETRA, a o všetkých tých, ktorí sa do iniciatívy PETRA zapojili, hoci sa na kongrese nemohli osobne zúčastniť.

¹ www.ec.europa.eu/culture/creative-europe

Odporúčania PETRA

V tejto publikácii sa zaoberáme piatimi témami, každej z nich v samostatnej kapitole. Jednotlivé kapitoly sa končia niekoľkými odporúčaniami. Niektoré odporúčania sú dosť konkrétne, ostatné skôr všeobecné. Väčšinou sú adresované inštitúciám a štátnym orgánom, ktoré chcú rozvíjať politiku umeleckého prekladu.

Nové podmienky pre umelecký preklad sa dajú vytvárať na európskej, národnej a regionálnej úrovni. Európska únia poskytuje množstvo možností podpory umeleckého prekladu v Európe. Ide napr. o program Kultúra a Program celoživotného vzdelávania. Európska únia by však mala zdokonaľiť a rozšíriť súčasné podporné opatrenia. Môže motivovať národné a regionálne inštitúcie a vytvoriť pozitívnu dynamiku v celej Európe.

Politickí činitelia na národnej aj regionálnej úrovni si musia uvedomovať význam umeleckého prekladu, a to nielen preň samotný, ale aj pre svoju krajinu či región a podľa toho aj konať. Majú možnosť prijať konkrétne rozhodnutia na zlepšenie súčasnej situácie.

Publikácia PETRA poskytuje národným, regionálnym a európskym politickým činiteľom zaujímavé a užitočné návrhy. Vyzývame všetkých zúčastnených, aby uvažovali, čo môžu urobiť, či už v spolupráci alebo individuálne.

Dlhodobá investícia

Európa je zošitá z rôznofarebných kúskov ako patchwork. Zažili sme to, keď sme pripravovali projekt PETRA. Všimli sme si aj do očí bijúce rozpory tak na národnej ako aj na regionálnej úrovni. V niektorých krajinách sú na tom prekladatelia finančne či legislatívne lepšie ako v iných; v niektorých krajinách sa prekladatelia umeleckej literatúry tešia určitému uznaniu, kým v iných sú zaznávaní. Preto sa ťažko formulujú odporúčania, aby boli nielen výstižné ale aj všeobecne platné. Navyše pri takom množstve rôznorodých prostredí a toľkých agendách a úlohách nie je realistické očakávať, že každý, kto v Európe aktívne pôsobí v oblasti umeleckého prekladu, bude so všetkým súhlasiť. Máme však spoločný cieľ: zmeniť situáciu v oblasti umeleckého prekladu k lepšiemu.

Diskusia musí, pravdaže, pokračovať. Názov tejto publikácie sa začína slovom „vytvorme“, čo je dostatočne obsažné. Táto publikácia nepredstavuje konečný argument na zlepšenie situácie v oblasti umeleckého prekladu a prekladateľov umeleckej literatúry. Obhajujeme správnu vec, treba však do nej dlhodobo investovať.

Nazdávame sa, že treba vytvoriť trvalú platformu pre všetkých, ktorí aktívne pôsobia v oblasti umeleckého prekladu v Európe. Môže sa to diať pod vlajkou PETRA alebo v inej forme či pod iným názvom. Na PETRA sa však treba pozeráť ako na seriózny krok správnym smerom.

Zlepšime podmienky

Či ste politik alebo prekladateľ, či sa angažujete v prekladateľskej organizácii, v medzinárodnej prekladateľskej sieti alebo v oblasti vzdelávania umeleckých prekladateľov, či ste vydavateľ, literárny kritik alebo organizátor viacjazyčných literárnych podujatí a knižných veľtrhov, táto publikácia je určená práve vám.

Vážení čitatelia, podmienky, za ktorých vzniká umelecký preklad, treba zmeniť. Pokúste sa ich zlepšiť. Čo keby sme začali hneď?

Vzdelávanie v oblasti umeleckého prekladu na vysokej úrovni je v Európe nevyhnutné. Na dosiahnutie tohto cieľa je potrebné, aby spolupracovali všetci zainteresovaní v tejto profesionálnej sfére: univerzity, vysoké školy, literárne fondy, prekladateľské organizácie, vydavateľstvá atď.

Vzdelávanie prekladateľov umeleckej literatúry

Henri Bloemen a Vincenzo Barca

Vo všeobecnosti sa pripúšťa, že umelecký preklad sa dá pokladať za najprepracovanejšiu formu prekladu. Vyžaduje si dokonalú znalosť východiskového aj cieľového jazyka, ale je dôležité mať aj hlboké znalosti literatúry a kultúry jazykov, z ktorých a do ktorých sa prekladá. K tomu sa pridáva ešte ovládanie špecifickej prekladateľskej techniky, vlastnej umeleckému prekladu. Kým spisovateľské remeslo sa dá naučiť len veľmi ťažko, v prípade prekladateľov umeleckej literatúry možno získať príslušné vedomosti a zručnosti prostredníctvom špecifickeho vzdelávania.

Potreba profesionálneho vzdelávania prekladateľov umeleckej literatúry na vysokej úrovni sa pociťuje v celej Európe. Za posledných desať rokov sa v tejto oblasti objavilo niekoľko rôznych iniciatív. Na dosiahnutie vyššie spomínaného cieľa je nanajvýš potrebné konečne vytvoriť kvalitné programy na európskej úrovni a rozvinúť činnosť a spoluprácu medzi inštitúciami, ktoré zastrešujú už existujúce projekty: tými sú často profesijné asociácie prekladateľov umeleckej literatúry; a tiež je dôležité uľahčiť nevyhnutnú spoluprácu medzi vzdelávacím a profesijným sektorom.

Takáto potreba sa pociťuje v rámci všetkých jazykov, ale špeciálna pozornosť by sa mala venovať jazykom, ktoré nazývame „malé jazyky“, pretože v súčasnosti nie je možné dosiahnuť, aby sa celkový objem vysokoškolských programov ukončil relevantným diplomom. Prevala anglického jazyka predstavuje v Európe isté nebezpečenstvo, pokiaľ ide o výmenu literárnych hodnôt. V hre nie je nič iné ako európska kultúrna rozmanitosť.

Vzdelávanie prekladateľov umeleckej literatúry sa nemôže skončiť získaním diplomu. Táto profesijná oblasť si nevyhnutne vyžaduje väčší dôraz na profesionalizáciu, najmä pokiaľ ide o začiatočníkov, ale tiež ju treba rozšíriť o nadstavbové a celoživotné vzdelávanie.

Aktuálny stav a osvedčené postupy v praxi

Vzdelávanie prekladateľov v súčasnosti prebieha na troch úrovniach:

- vzdelávanie ukončené magisterským diplomom v oblasti umeleckého prekladu;
- vzdelávanie, ktoré sa organizuje v úzkej spolupráci univerzít, vysokoškolských vzdelávacích inštitúcií a profesijného prostredia;
- vzdelávanie, ktoré organizujú asociácie prekladateľov umeleckej literatúry alebo iné súkromné či verejné inštitúcie: ponúkajú tzv. majstrovské triedy, ktoré vedú skúsení umeleckí prekladatelia.

Ak sa bližšie pozrieme na každú z týchto vzdelávacích foriem, situácia sa javí ešte rôznorodejšie.

Pokiaľ ide o vzdelávacie programy v oblasti umeleckého prekladu na univerzitnej úrovni, podľa nedávnej štúdie, ktorú spracoval Ceatl¹, situácia je nasledovná:

- v malom počte krajín existuje vzdelávanie, ktoré je priamo zamerané na umelecký preklad a ukončené diplomom „umelecký prekladateľ“;
- niektoré európske krajiny ponúkajú vzdelávanie, ktoré je na umelecký preklad zamerané čiastočne a ukončené diplomom všeobecne označujúcim „prekladateľstvo“;
- vo väčšine európskych krajín sa umelecký preklad vyučuje iba vo forme výberových predmetov v rámci filologického alebo lingvistického vzdelávania;

- v niektorých európskych krajinách neexistuje nijaká forma univerzitného vzdelávania zameraného na umelecký preklad.

K tomuto konštatovaniu treba ešte dodať, že neexistuje ani len minimálna dohoda medzi jednotlivými krajinami a inštitúciami, pokiaľ ide o štruktúru a obsah vzdelávacích programov umeleckého prekladu. Rovnako neexistuje ani norma, pokiaľ ide o kompetencie vlastné diplomovaným a nediplomovaným prekladateľom. Navyše ani profil vysokoškolských učiteľov, ktorí vyučujú umelecký preklad, nie je štandardizovaný a výučba sa sústreďuje najmä na tradičné disciplíny, ako sú lingvistika, literatúra, filológia, než na samotný umelecký preklad.

Základným problémom všetkých univerzitných programov je ich sústredenie na veľké jazyky. Kombinácie dvoch jazykov, ktoré sa označujú ako tzv. malé, sú skôr výnimočné. Navyše skúsení prekladatelia umeleckej literatúry môžu iba veľmi ťažko pôsobiť ako vysokoškolskí učitelia, hoci všeobecne panuje názor, že ich spolupráca v tejto oblasti je naozaj potrebná. Rovnaká situácia je aj v ďalších sektoroch, napríklad vo vydavateľskom prostredí, v literárnych fondoch či v kritike umeleckého prekladu.

Iniciatívy, v ktorých sa stretávajú vzdelávacie inštitúcie a vydavateľský sektor, pravdepodobne najlepšie vyhovujú potrebám vzdelávania v oblasti umeleckého prekladu. Dôležitý problém spolupráce skúsených prekladateľov

¹ Univerzitné vzdelávanie umeleckých prekladateľov, Ceatl, 2009 – 2012

a iných osôb pôsobiacich v tejto profesijnej sfére sa tu rieši oveľa ľahšie. Navyše sa dá aj omnoho ľahšie zaviesť istý štandardný model, hoci prax v súčasnosti ukazuje, že je veľmi ťažké zabezpečiť rýchly prechod držiteľa bakalárskeho alebo magisterského diplomu na tieto špecifické kurzy; rovnako je problematická aj jednotná definícia diplomov označujúcich takéto vzdelanie.

Napriek tomu však takéto spoločné iniciatívy hrajú veľmi dôležitú úlohu v budúcej profesionalizácii prekladateľov umeleckej literatúry s univerzitným diplomom. Pokiaľ ide o financovanie programov, závisia často od vládnych dotácií v jednotlivých krajinách, od subvencií literárnych fondov a pod.

Za osvedčený postup v tejto oblasti a za vzor možno pokladať iniciatívy CETL v Bruseli, ELV v Utrechte a Antverpách a magisterské štúdium umeleckého prekladu IDEC v spolupráci s Univerzitou Pompeu Fabra v Barcelone, kde vyučujú skúsení prekladatelia umeleckej literatúry, lektori, vydavatelia a univerzitní učitelia.

Vzdelávanie v oblasti umeleckého prekladu, ktoré sa organizuje v rámci prekladateľských asociácií alebo súkromných či verejných inštitúcií, sa rozvíja v celej Európe. Má rôzne formy počnúc príležitostnými prekladateľskými ateliérmi pre začiatočníkov až po majstrovské triedy skúsených prekladateľov umeleckej literatúry, okrem toho vznikajú aj špeciálne programy či dlhodobé periodické kurzy. Tieto formy vzdelávania sa pokúšajú reagovať na základné problémy kvality prekladu a na nedostatok prekladateľov v niektorých jazykových oblastiach. Vďaka ich flexibilitnosti môže prebiehať výučba vo väčšom počte jazykových kombinácií aj vrátane tzv. malých jazykov. V súvislosti s týmito kurzami sa však objavujú isté ťažkosti, keďže úroveň zapísaných študentov a tiež úroveň programov nie je bližšie určená. A navyše aj definícia diplomov je problematická.

Tento druh vzdelávania organizujú literárne fondy, kultúrne inštitúcie, súkromné fondy, prekladateľské a spisovateľské organizácie, prekladateľské školy či súkromné subjekty a pod. Ich aktivity poukazujú na zásadnú potrebu vzdelávania a rozširovania vzdelania.

Ako príklad možno uviesť Fabrique des Traducteurs v rámci CITL v Arles alebo Akademie des Übersetzungskunst, ktorú založil Nemecký prekladateľský fond, či prekladateľské dielne Literarisches Colloquium Berlin.

Najdôležitejšie otázky, ktoré sa často kladú v súvislosti so vzdelávaním prekladateľov umeleckej literatúry vo všeobecnosti:

- Aké zručnosti a vedomosti sú nevyhnutné pre prekladateľa umeleckej literatúry?
- Aký by bol ideálny vzdelávací program na dosiahnutie týchto zručností a vedomostí?

Minimálne zhody

Vzdelávanie v oblasti umeleckého prekladu na vysokej úrovni je v Európe nevyhnutné. Na dosiahnutie tohto cieľa je potrebné, aby spolupracovali všetci zainteresovaní v danej profesionálnej sfére: univerzity, vysoké školy, literárne fondy, prekladateľské organizácie, vydavateľstvá atď.

Zhoda aspoň v minimálnej miere je nevyhnutná pri:

- dĺžke vzdelávania;
- štruktúre programov;
- obsahu programov;
- opise kompetencií počnúc začínajúcim prekladateľom a končiac profesionálnym prekladateľom;
- výmene v rámci jednotlivých programov na európskej úrovni;
- prepojení teórie a praxe;
- vzdelávaní učiteľov a odovzdávaní vedomostí a zručností;
- začlenení skúsených prekladateľov umeleckej literatúry do vysokoškolských programov;
- rozvíjaní vzťahu medzi prekladateľmi, vydavateľmi a distribútormi;
- definovaní škály východiskových a cieľových jazykoch, ktoré sa majú vyučovať.

Odporúčania

Vzhľadom na to, že vzdelávanie patrí do právomoci členských krajín, nemôžu byť všetky odporúčania adresované Európskej komisii, hoci európska podpora by mohla pomôcť predstaviteľom štátnych orgánov konať v želateľnom smere.

1. Odporúča sa vytvoriť otvorené štruktúry na národnej a európskej úrovni, ktoré by umožnili univerzitám a vyšším vzdelávacím inštitúciám spolupracovať s mimoakademickým prostredím, s prekladateľskými asociáciami a sieťami profesionálnych prekladateľov umeleckej literatúry bez náročných administratívnych procedúr.
2. Odporúča sa iniciovať diskusiu o trvalých vzdelávacích štruktúrach vysokej kvality, aby sa zabezpečilo vzdelávanie prekladateľov umeleckej literatúry na európskej úrovni. V tomto smere by sa mali zaviesť do praxe výmenné a kooperačné programy medzi akademickými a neakademickými inštitúciami, najmä pokiaľ ide o obsah vzdelávacích programov a praktické a metodologické otázky vzdelávania.
Reprezentatívna pracovná skupina by mala vypracovať a predstaviť projekt, ktorý by vychádzal už z existujúcich programov. Jedným z hlavných bodov programu by malo byť zavedenie centrálnej vzdelávacej línie, smerujúcej od začiatočníkov k profesionálnym prekladateľom, vrátane vzdelávania prekladateľov, ktorí by chceli ďalej odovzdať svoje poznatky a využiť na to aj svoj talent.
3. Odporúča sa, aby priekopníci výskumu a vzdelávania v oblasti kultúrnych stratégií a tiež v oblasti univerzitného vzdelávania odstránili súčasné prekážky a limity, aby aktívni profesionálni prekladatelia umeleckej literatúry mohli bez akademických obmedzení vstúpiť do procesu ako prednášatelia a tóri na univerzitnej pôde. To isté by malo platiť aj pre profesionálov zo súvisiacich sektorov, najmä z vydavateľského a literárnokritického sektora.
Tento bod závisí od národných legislatív, ale Európa by mohla aspoň pomôcť pri zavádzaní predpisov, ktoré by prekladateľom umožnili, aby pôsobili ako učelia alebo hosťujúci prednášatelia v univerzitných programoch.
4. Odporúča sa ešte viac rozvinúť už existujúce vzdelávacie programy pre prekladateľov umeleckej literatúry, napr. prekladateľské dielne a majstrovské triedy, semináre a stáže vo vydavateľstvách. Mohli by poslúžiť ako vzor pre nové iniciatívy.
5. Odporúča sa vytvoriť podmienky, ktoré by umožnili včleniť málo rozšírené jazyky do všetkých foriem vzdelávania. Mal by sa pritom vyriešiť aj problém nízkeho počtu študentov, ktorý môže byť pre inštitúciu, zavádzajúcu nové kurzy, neriešiteľný.
Vzhľadom na tento bod je európska iniciatíva zásadná; finančná pomoc programom, ktoré pracujú s málo rozšírenými jazykmi, je nevyhnutná.
Za týmto účelom je potrebné posilniť európsku spoluprácu a podporiť vznik medziuniverzitných a medziinštitucionálnych sietí, bez ktorých sa vzdelávanie prekladateľov umeleckej literatúry nemôže zaobiť. Aktuálne programy študentskej a učiteľskej mobility by sa mali využívať omnoho účinnejšie.
6. Odporúča sa aj preskúmať možnosti vzdelávania prostredníctvom digitálnych technológií. Platformy asistovanej elektronickej výučby môžu veľmi ľahko skrátiť vzdialenosť medzi študentom a učiteľom, ktorí často žijú na vzdialených miestach.
7. Odporúča sa propagovať prax umeleckého prekladu na stredných školách a predstaviť ho ako umeleckú činnosť.

*Európa, obzvlášť hrdá
na svoju literatúru, musí
prevziať plnú zodpovednosť
aj za toto osobité dieťa. Dá
sa to dosiahnuť dostatočnou
ochranou autorských práv
prekladateľov umeleckej
literatúry, ktoré treba rozšíriť
aj na digitalizované formy
ich diel a na digitálne kópie.*

Autorské práva a správa digitálnych práv

Andy Jelčič

Kým sa všetko na tému sformulovanú už skôr, a to pred, počas a po kongrese PETRA 1.–3. decembra 2011 v Bruseli, rozdiskutuje, zosumarizuje a uzavrie, treba sa zaoberať jednou dôležitou otázkou. V očiach bežnej verejnosti a tiež časti profesionálov z tejto oblasti sa problematika správy práv zredukovala na starý vzťah lásky a nenávisť medzi vydavateľom a prekladateľom. Kým sa na práva prekladateľa bude nazerať len v tomto zúženom kontexte, kde spoločnosť hrá úlohu nezúčastneného diváka a štát (s miestnymi legislatívnymi orgánmi a súkromnými organizáciami vykonávajúcimi zákony) v tomto procese hrá iba úlohu sprostredkovateľa alebo rozhodcu, vychádza sa z nesprávnej premisy a šanca na všeobecné zlepšenie je nízka.

Skutočnosť, že Rostandov Cyrano z Bergeraku je všeobecne známy v Skopje rovnako ako Dostojevského Raskolnikov v Birminghame, ukazuje, že hoci málokto pozná meno prekladateľa, jeho dielo aktívne žije v rozličných kultúrnych kruhoch rovnako ako obrazy a sochy. Z hľadiska autorského práva to vedie k radu problémov pri rozdeľovaní príjmu z komerčného využitia týchto diel.

Mnohé známe aj menej známe umelecké diela v dejinách sa objednávali, niektoré za veľmi precízne, iné za menej precízne stanovených podmienok. Ako dobrý príklad nám poslúži výtvarné umenie. Do polovice 19. storočia sa väčšina obrazov objednávala, v priebehu nasledujúcich sto päťdesiatich rokov sa situácia radikálne zmenila v prospech voľnej tvorby, ktorá nevznikla na objednávku. S literárnymi dielami je to naopak: V 17. a 18. storočí často robili preklady autori, ktorí chceli miestnej verejnosti predstaviť diela svojich kolegov z iných krajín. Prekladateľom sa ako koníčkcom zaoberali šľachtici, ktorí mali iný zdroj príjmov, alebo kňazi a vedci z ideologických dôvodov. 19. storočie bolo prechodné obdobie a v 20. storočí nastal príklon k objednaným prekladom.

Cieľom tohto úvodu je zdôrazniť, že literárne preklady sú hlboko zakorenené v každej spoločnosti, ovplyvňujú a formujú jednotlivcov aj celok, ale spoločnosť ich v porovnaní s ostatnými umeleckými dielami nevníma ako všeobecný spoločenský prínos, hoci si to zaslúžia podľa všetkých kritérií: historických, sociologických, kultúrnych a estetických. Európa, obzvlášť hrdá na svoju literatúru, musí prevziať plnú zodpovednosť aj za toto osobité dieťa. Dá sa to dosiahnuť dostatočnou ochranou autorských práv prekladateľov umeleckej literatúry, ktoré treba rozšíriť aj na digitalizované formy ich diel a digitálne kópie. Na národnej úrovni to znamená právne zabezpečenie zmluvných autorských práv, ktoré posilní postavenie prekladateľov umeleckej literatúry vo vzťahu k dominantným vydavateľom a distribútorom. Prekladateľov treba chrániť pred nespravodlivými zmluvami, ktorými sa „vykupujú“ práva, aby získali možnosť dodatočne zvyšovať kvalitu svojich diel. Na európskej úrovni by smernice Európskej únie mohli povzbudiť členské štáty, aby v tomto smere prijali vlastné autorskoprávne opatrenia.

Súčasná situácia

Na základe výskumu a odborných analýz CEATL, ako aj na základe analýz organizácií ako ELV, Transeuropéennes, CETL, Flámskeho literárneho fondu a mnohých ďalších sa kongres PETRA zamerá na spracovanie nasledujúcich bodov:

- zhodnotenie sociálneho a právneho postavenia prekladateľa a vydavateľa;
- zvyšovanie informovanosti, posilnenie autorskoprávneho postavenia prekladateľov umeleckej literatúry podľa Bernského dohovoru o ochrane literárnych a umeleckých diel a Odporúčanie UNESCO prijatých v Nairobi (*Odporúčanie na právnu ochranu prekladateľov a prekladov a praktické prostriedky na zlepšenie postavenia prekladateľov*);
- načrtnutie cesty pre národnú legislatívu na zlepšenie autorského práva a budúcu reguláciu digitálnych práv, ako aj na využitie a distribúciu chrá-

nených diel na internete, šírenie digitálnych kópií a vytvorenie podmienok na požičiavanie digitalizovaných diel vo verejných a súkromných knižniciach;

- reformovanie právnych podmienok a predpisov o odmenách, ktoré sú potrebné vzhľadom na obrovský rozmach a rozvoj elektronických médií.

Takzvané rozšírenejšie jazyky a krajiny, kde sa nimi hovorí, trvajú na prísnom hlásení odmien, každé použitie si vyžaduje konkrétny súhlas od prekladateľa a jeho/jej podiele na príjme získanom týmto spôsobom. Na druhej strane málo rozšírené jazyky a krajiny, kde sa nimi hovorí, uprednostňujú skôr jednorazovú dodatočnú platbu za určité množstvo predaných kópií.

Odhady množstiev by mali byť realistické a nie fantasticky vysoké, ako často vidáme v zmluvách zameraných len na formálnu spravnosť. Vzhľadom na rýchly nárast množstva textov poskytovaných v digitálnej forme je v mnohých krajinách potrebné prehodnotiť dobu, na ktorú sa licencia udeľuje, pričom v niektorých krajinách

¹ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13089&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

sa o dobe na udelenie licencie zatiaľ vôbec nerokovalo, a preto treba tento proces čím skôr začať.

Pracovná skupina pre autorské právo a digitálne práva na kongrese PETRA zámerne nepozostávala len

z prekladateľov, ale aj z vydavateľov, právnikov – špecialistov na autorské právo a profesionálov, ktorí sa iným spôsobom podieľajú na vydávaní preložených diel, a spoločne dospela k nasledujúcim záverom a odporúčaniam.

Odporúčania

1. Vyzývame členské štáty Európskej únie, aby podporovali rokovanie medzi prekladateľskými organizáciami, vydavateľskými organizáciami a/alebo rozúčtovacími spoločnosťami s cieľom vytvoriť modelovú vydavateľskú zmluvu pre prekladateľov. Zmluva má byť spravodlivá pre prekladateľov aj vydavateľov a vhodná pre digitálny vek. Ak je to potrebné, musí ju podporiť príslušná legislatíva na národnej úrovni a/alebo príslušná vládna iniciatíva, ktorá bude stimulovať spomínané organizácie alebo spoločnosti na iniciovanie alebo (re)aktivovanie takýchto rokovaní.
2. Európska komisia a členské štáty Európskej únie by mali pokračovať v úsilí uznať hodnotu autorského práva, predovšetkým, ale nie výlučne v digitálnom priestore, ako kľúčového nástroja, ktorý chráni tvorbu prekladateľov, ich živobytie a investíciu vydavateľov. Zároveň treba uznať, že autorské právo je kľúčový hnací mechanizmus každej modernej znalostnej ekonomiky.
3. Európska komisia a súdy Európskej únie by mali dôsledne monitorovať situáciu v členských štátoch Európskej únie, ktoré majú systém výnimiek z autorského práva v rámci kolektívnej odmeňovacej schémy (ako zákonná licencia a rozšírené kolektívne udeľovanie licencií), aby zabezpečili, že všetci držiteľia práv dostanú spravodlivú odmenu podľa spomínaných schém a že sa táto odmena spravodlivo rozdelí medzi dotknutých držiteľov práv (napr. reprografia, rozmnoženina pre osobnú potrebu, verejná výpožička).
4. Európska komisia a členské štáty Európskej únie by mali zabezpečiť vytvorenie primeraného zákonného systému na presadzovanie autorského zákona v digitálnom priestore a na boj proti pirátstvu, ktoré škodí rovnako prekladateľom, autorom aj vydavateľom. Myšlienku paušálnych odmien treba jednoznačne odmietnuť.
5. Európska komisia a členské štáty Európskej únie by mali zabezpečiť, aby autorskému zákonu plne podliehal každý digitalizačný projekt (a/alebo umožňujúci výrobu digitálneho obsahu), ktorý vykonáva alebo podporuje súkromná spoločnosť a/alebo vládny orgán alebo verejná inštitúcia. Zároveň sa musí vychádzať z výslovného predchádzajúceho súhlasu všetkých dotknutých držiteľov práv (okrem prípadu výnimky z autorského práva v rámci vymedzenia danej výnimky) a zabezpečiť spravodlivé finančné vyrovnanie daných držiteľov práv.
6. Členské štáty Európskej únie by mali podniknúť primerané legislatívne kroky na to, aby bolo meno prekladateľa uvedené v každej alebo na každej konkrétnej a digitálnej kópii preloženej knihy. Treba to vykonať tak, aby bolo meno prekladateľa dostatočne viditeľné pre koncových používateľov a spôsobom, ktorý je obvyklý pre daný spôsob používania. Platí to aj pre všetok propagačný materiál vzťahujúci sa na danú knihu.

Neviditeľní prekladatelia majú zlú vyjednávaciu pozíciu a podľa toho sú aj slabo platení.

Zlé pracovné podmienky vedú k zlej kvalite – a k názoru, že neviditeľnosť a zlá pláca sú zrejme oprávnené.

Prekladatelia sa musia vymaniť z tohto začarovaného kruhu.

Kultúrna situácia a zviditeľnenie

Jürgen Jakob Becker a Martin de Haan

Prekladatelia sú významné, neviditeľné postavy literatúry. Je úplne jasné, že zahraniční autori od Pessou po Pamuku k nám väčšinou nehovoria vlastným hlasom, ale hlasom druhého, neviditeľného autora. Tento fakt a jeho kultúrny dosah si však uvedomuje prekvapujúco mizivé percento ľudí.

Pravdepodobne za to môže kultúrny vplyv; zvykli sme si uvažovať o preklade v negatívnom zmysle ako o neadekvátnom prístupe k nedosiahnuteľnému originálu. V súlade s týmto spôsobom uvažovania dosiahneme ideálny stav, keď „sa preklad nečíta ako preklad“, teda ako preklad je neviditeľný, zahradí sa. V tomto pohľade je už naprogramované zlyhanie, prekladateľovi je prinajlepšom prisúdená úloha nejakého zapáleného sprostredkovateľa či „prievozníka“, ktorý preváža citlivý literárny náklad v čo najmenej porušenom stave z jedného brehu na druhý.

Metafora prievozníka však znižuje tvorivý význam prekladu. Text je totiž nutné interpretovať a pretvoriť do iného jazyka. Aby prekladateľ túto operáciu zvládol, musí vstúpiť do dialógu s originálom a predosť text pod cudzím lingvistickým pláštikom. Práve táto transformácia predstavuje základnú časť prekladu, ide v skutočnosti o medzikultúrny dialóg. Keď sa náklad dostane na druhý breh, už nie je taký istý.

Neviditeľný prekladateľ – dôsledky

Autorské právo v tomto zmysle uznáva prekladateľa za tvorcu formy a významu. Už podľa *Bernského dohovoru o ochrane literárnych a umeleckých diel* z roku 1886 je prekladateľ rovnocenný s autorom: „Preklady, úpravy, hudobné úpravy a iné spracovania literárneho alebo umeleckého diela sú chránené ako pôvodné diela bez ujmy na autorskom práve k pôvodnému dielu.“ Prekladatelia sú autori, ich diela sú teda chránené autorským právom. Rovnako ako autori majú právo na zverejnenie svojho mena a uznanie ako autori svojich diel. To znamená, že budú mať meno uvedené v preloženej knihe, ako aj pri citovaní úryvkov z preloženej knihy, a rovnako musí byť spomenuté v prípade odkazu na text v médiách a v reklame.

Keď si to však porovnáme s výkonnými umelcami, ako sú herci či hudobníci, hneď zistíme, ako ďaleko sme dnes od samozrejmeho uznania tejto požiadavky. Nikomu by nikdy ani nenapadlo uprieť – povedzme – Andrásovi Schiffovi či Juliette Binocheovej právo na umelecké uznanie, kým s nadšenými recenziami dobre preložených kníh bez zmienky o prekladateľovi sa, žiaľ, stretávame veľmi často. Prekladatelia doplácajú na dilemu anonymity. Neviditeľní prekladatelia majú zlú vyjednávaciu pozíciu a podľa toho sú aj slabo platení. Zlé pracovné podmienky vedú k zlej kvalite – a k názoru, že neviditeľnosť a zlá pláca sú zrejme oprávnené. Prekladatelia sa musia vymaniť z tohto začarovaného kruhu. Každodenná prax v knižnej oblasti ich veľmi často tlačí do úlohy tichého dodávateľa služby, mení ich na obyčajnú nákladovú položku pri výrobe kníh. Cieľom je viditeľný prekladateľ, uznávaný ako sprostredkovateľ kultúry. Zviditeľnenie má totiž účinok osvietenosti. Žijeme v kultúre prekladu, mali by sme si toho byť vedomí.

Problémy a prístupy k riešeniu

Potrebujeme dosiahnuť, aby si čitateľská obec prehĺbila vedomosti o preložených textoch. Z tohto pohľadu je zvlášť dôležitá literárna kritika. Žiaľ, seriózne podložená kritika prekladu je skôr zriedkavosť. Vedú sa dlhé úvahy o knihe, zoširoka sa v kladnom zmysle rozoberá jazyk – meno prekladateľa sa však vôbec nespomenie. Prípadne sa spomenie niečo neurčité vo všeobecnom zmysle, ale bez uvedenia súvislosti. Môže to súvisieť s kritikovým nedostatkom záujmu, skôr mu však chýba fundovanosť. Situácia by sa dala zlepšiť napríklad v oblasti rozširovania vzdelania. V Nemecku sa konajú semináre nielen pre prekladateľov, ale aj pre editorov a kritikov, ktorí sa chcú naučiť niečo viac – a už to začína prinášať prvé výsledky. Zvlášť zaujímavá parketa pre literárneho kritika je nový preklad klasických diel, pretože tu má uľahčenú pozíciu, môže totiž porovnávať. Rozvoj fundovanej kritiky prekladu určite výrazne prospere aj rozvoju kultúry prekladu. Začať treba v školách a na univerzitách, prípadne všade tam, kde sa pracuje s literárnymi textami.

Prekladatelia majú legitímne právo na zviditeľnenie, roky zaň vo vlastnom záujme bojujú. Najväčší úspech dosahujú tam, kde sa združujú do organizácií a kde majú podmienky na partnerské rokovanie s vydavateľmi. Ide aj o krajiny, kde sa im darí spolupracovať na propagácii literatúry. Inštitúcie ako Holandský literárny fond či Nemecký prekladateľský fond podporujú prekladateľov ako individuálnych umelcov, zameriavajú sa však aj na spoločenské uznanie umenia prekladu a význam výmeny nápadov a príbehov, poznania seba samých aj iných. „Budovanie kapacít“ týmto smerom by malo byť štátnym a európskym cieľom.

Zopár osvedčených postupov z praxe

Presadzovať zviditeľnenie prekladateľov treba v prvom rade v oblasti prekladu. Prekladateľ má právo na uverejnenie svojho mena a dnes už je dosť príkladov hodných nasledovania.

Meno prekladateľa v knihe môže byť exponované, môže byť umiestnené priamo na obálke. Priekopnícki vydavatelia začali uverejňovať stručný profil prekladateľa popri informácii o autorovi. Využívajú to už v mnohých krajinách, lebo niektorí vydavatelia si uvedomili, že dobrý prekladateľ môže slúžiť ako značka kvality knihy. Na webovej stránke CEATL-u sa zverejňujú obrázky kníh s menom prekladateľa na obálke.

Chýbajúce meno prekladateľa pri tituloch v knižničných katalógoch či v propagačných materiáloch kníhkupectiev stále spôsobuje roztrpčenie, väčšinou však ide o ignorantstvo, a nie o úmysel. V Nemecku sa podarilo zmeniť verziu Amazonu, presvedčiť spoločnosť, a meno prekladateľa už bežne uvádza. Poznáme príklady z Francúzska a Belgicka, kde dosiahli nápravu po pohotových a systematických reakciách na chýbajúce meno prekladateľa (pomocou napríklad e-mailov). Len málo sa zmení bez systematickej propagačnej práce samotných prekladateľov a ich organizácií. Najúspešnejší je pragmatický prístup.

Skupina aktívnych prekladateľov v Nemecku *Weltlesebühne*¹ sa zameriava na preklady a organizuje literárne

podujatia. Venované sú zahraničnej literatúre a často aj neznámym spoluautorom. Prekladatelia informujú o svojej práci a spolu s divákmi skúmajú obrovský priestor, ktorý leží medzi jazykmi a kultúrami. Odozva je úžasná, tieto podujatia doslova otvárajú oči každému, kto sa zaujíma o literatúru. Aktivity skupiny sa práve rozširujú o oblasť literatúry pre deti a mládež a o spoluprácu so školami.

Na zviditeľnenie prekladateľov môžu slúžiť aj knižné veľtrhy. Podľa príkladu Frankfurtu viaceró európskych knižných veľtrhov (Londýn, Paríž, Turín a ďalšie) zriadilo tzv. „prekladateľské centrá“. Z týchto centier sa rýchlo stávajú miesta stretnutí a zároveň jasne svedčia o úlohe prekladateľa ako kultúrneho sprostredkovateľa a autora.

Udeľovanie cien prekladateľom je tiež forma verejného uznania prekladateľských úspechov. Nápad udeľovať prekladateľskú cenu popri už existujúcich literárnych cenách ako *Goncourtova cena* či *Man Bookerova cena* je zvlášť atraktívny. *Cenu Lipského knižného veľtrhu*, vysoko cenenú v Nemecku, udeľujú v kategóriách *belles-lettres*, literatúra faktu a preklad, čo dokazuje, že prekladatelia sa môžu zviditeľniť spolu so spisovateľmi. Iné ceny, ako *Medzinárodnú dublinskú literárnu cenu IMPAC* a *Europese Literatuurprijs* (Európsku literárnu cenu v Holandsku) udeľujú prekladateľovi aj autorovi diela.

Odporúčania

Knižný sektor

1. Prekladatelia sú autori, ktorí si zaslúžia zviditeľnenie za svoj tvorivý a kultúrny prínos. Vydavateľstvá, noviny či rôzne inštitúcie by mali uverejňovať meno prekladateľa v knihách a v digitálnych médiách, v propagačných materiáloch, recenziách, knižničných katalógoch a knižnom obchode. Prekladateľ by mal byť spomenutý všade tam, kde autor.
2. Knižné veľtrhy poskytujú veľký priestor na oboznámenie verejnosti s literatúrou. Prekladatelia by mali byť súčasťou týchto prezentácií – a nielen tlmočiť medzinárodné panelové diskusie. Zriaďovanie prekladateľských centier (ako na Frankfurtskom knižnom veľtrhu, Bolonskom knižnom veľtrhu detskej knihy, Salon du Livre Paris) a organizovanie prekladateľských podujatí s prekladateľmi na pódium ako hlavnými postavami je zatiaľ sporadické a skrýva sa v ňom vyslovene nevyužitý potenciál.
3. Treba prehĺbiť vedomosti o preklade, to je úloha hlavne pre agentúry propagujúce literatúru. Treba sa sústrediť na školy a univerzity (nielen na odbor prekladateľstva) a zvlášť na kritiku prekladu.

Treba rozvíjať a podporovať iniciatívy zamerané na vzbudenie záujmu o umelecký preklad u učiteľov, kritikov, organizátorov rôznych podujatí a podporovateľov literatúry.

Národná a európska úroveň

4. Podpora prekladateľov – v zmysle financovania individuálnych umelcov – by sa mala stať rovnoprávnou súčasťou financovania literatúry. Doposiaľ boli podporné programy v oblasti umeleckého prekladu takmer výlučne zamerané na vydavateľstvá. Programy ako *Literarische Brückenbauer* v gescii *Robert Bosch Stiftung* a sieť *Traduki* stanovili kritériá. Literatúra v Európe a európsky čitateľ budú z toho určite mať úžitok.

¹ www.weltlesebuehne.de

5. Uverejnenie mena prekladateľa na obálke knihy je zvlášť účinný prostriedok na dosiahnutie zviditeľnenia prekladateľa – a v niektorých krajinách sa už praktizuje. Programy jednotlivých členských štátov a programy Európskej únie zamerané na financovanie prekladu by mali nadviazať na tento osvedčený príklad. Uverejnenie mena prekladateľa na obálke knihy by malo byť súčasťou zmluvy s vydavateľstvami, ktoré získajú na vydanie finančnú podporu.
6. Prekladateľov treba podporovať pri organizovaní rôznych nových foriem podujatí. Iniciatívy, akým sa venuje napr. *Weltlesebühne*, už vyskúšali nové spôsoby propagovania informácií o preklade a prehĺbenia vedomostí o osobitosti preložených textov. Dajú sa uplatniť vo všetkých európskych krajinách.

*Zisk sa ľahšie
dosiahne na prekladoch
medzinárodných
bestsellerov ako na preklade
literárnych klenotov,
ktoré ocení len úzka
čitateľská obec.*

Edičná politika a knižný trh

Peter Bergsma

V dnešných časoch, keď mnohé európske krajiny nemilosrdne kráčia rozpočty na umenie a kultúru a keď odvolávanie sa na základné emócie prehlušuje politické a kultúrne argumenty, potreba umeleckého prekladu a prekladateľov umeleckej literatúry ako kultúrnych sprostredkovateľov v skutočnosti stúpa. Ponúkajú totiž nápravu v situácii, v ktorej je potláčaná nielen zdravá argumentácia, ale aj tvorivosť vo všetkých podobách. Navyše kultúrna výmena je prospešná aj v čisto ekonomickom zmysle a môže slúžiť ako motor európskej integrácie, ktorá sa zjavne práve teraz rozpadáva.

Situácia

V tomto svete literárneho sprostredkovania sú, pravdaže, hlavnou hybnou silou vydavateľstvá, keďže rozhodujú, ktorá prekladová literatúra sa dostane na trh. V ideálnom prípade by sa mali riadiť princípom reciprocity, ktorý tvorí základ medzikultúrneho dialógu: tí, ktorí si želajú, aby sa ich knihy prekladali do cudzích jazykov, budú tiež vydávať cudzojazyčné knihy v preklade. Každý poriadny vydavateľ si bude uvedomovať dôležitosť kultúrneho sprostredkovania, a preto bude čo najviac presadzovať takúto politiku.

Funguje tu však aj nevyhnutná potreba vytvárania zisku, a zisk sa ľahšie vytvára na prekladoch medzinárodných bestsellerov ako na preklade literárnych klenotov, ktoré ocení len úzka čitateľská obec. Tým sa vysvetľuje vznik kultúry bestsellerov na medzinárodnej úrovni, jej prvoradým cieľom je vydávať preklady – a to hlavne kníh z anglického jazyka –, ktoré sa dobre predávajú na medzinárodnom trhu. Navyše sa tieto preklady musia dostať na pulty kníhkupectiev čo najrýchlejšie, aby sa zviezli na vlne medzinárodnej publicity.

Hoci vydavatelia vždy dotovali literárne klenoty pre vybranú skupinu čitateľov z príjmov za bestsellery – čím sa nevyklučuje možnosť, že aj bestseller môže byť literárny klenot –, dnes sme svedkami poklesu počtu vydaných prekladov kvalitnej literatúry na medzinárodnej úrovni. Pravdaže, dlhé roky mali v mnohých krajinách nadprodukciu a nie je na škodu, že ju súčasná ekonomická kríza zastavila. Nanešťastie na to zároveň doplácajú i mimoriadne hodnotné literárne diela, zvlášť ak sú napísané v inom ako v anglickom jazyku. Toto má nepochybne významný vplyv na výber dostupných literárnych diel a následne aj na rozmanitosť medzikultúrneho dialógu.

Kultúra bestsellerov má zároveň radikálny vplyv na prekladateľov umeleckej literatúry. A to preto, že sú nútení dokončiť preklad čo najrýchlejšie, aby vydavateľ mohol využiť všetky výhody medzinárodnej publicity.

Ak navyše prekladajú z iného jazyka ako z angličtiny, musia sa vyrovnávať aj s čoraz chudobnejším výberom literárnych diel.

Vyznie to asi paradoxne, ale zároveň v súčasnosti začína byť nedostatok prekladateľov umeleckej literatúry v medzinárodnom meradle, keďže táto profesia star-

ne. Mladí prekladatelia síce pribúdajú, ale vo väčšine európskych krajín v nedostatočnom počte, aby zvrátili tento trend.

Trh umeleckého prekladu dnes čelí trom problémom:

1. Prekladatelia, obete kultúry bestsellerov

Za úpadok literárnej rozmanitosti sú zodpovední v prvom rade vydavatelia. Veľkí medzinárodní vydavatelia, nadnárodné spoločnosti, ktoré vznikli zlúčením, žiaľ, už dlhšie neudávajú trend, ale prispôsobujú sa trhu. V dôsledku toho sa v kníhkupectvách po celej Európe čoraz častejšie nachádzajú preklady tých istých titulov, podobne, ako v nákupných centrách v celej Európe sa čoraz častejšie nachádzajú značky rovnakých reťazcov.

Finančné zdroje, ktoré Európska komisia vyčlenila na dotácie na preklad pre vydavateľov, nie sú zatiaľ schopné zvrátiť toto smerovanie, hoci je v priamom rozpore s jedným z hlavných kultúrnych cieľov Európskej únie, a to s kultúrnou rozmanitosťou. Dal by sa dosiahnuť skôr pomocou rozhodných krokov pri podpore ambiciózných prekladov menej známych diel vysokej literárnej kvality, najmä z malých jazykov.

Holandský literárny fond sa pokúsil zvrátiť tento trend a aby narušil prevažujúcu kultúru bestsellerov, spustil webovú stránku *Schwob*, pomenovanú podľa francúzskeho spisovateľa, esejistu a prekladateľa Marcela Schwoba. Webová stránka www.schwob.nl informuje o významných literárnych dielach z celého sveta, ktoré nie sú zatiaľ preložené do holandčiny. Patria sem tak zabudnuté klasické diela, ako aj zatiaľ neobjavení súčasní autori. V roku 2012 požiadal Holandský literárny fond so štyrmi európskymi partnermi Európsku úniu o podporu z programu Kultúra, aby projekt Schwob posunuli viac na európsku úroveň.

2. Práca prekladateľov umeleckej literatúry pod tlakom

Aj tu musíme v prvom rade hovoriť o vydavateľoch, aby platili prekladateľov v súlade s ich vzdelaním, tvorivosťou, ktorá sa od nich pri preklade vyžaduje, časom, ktorý do tejto tvorivej práce investujú, a kultúrnym vplyvom ich diela. Z tohto pohľadu majú takmer všetky

európske krajiny dosť čo naprávať, a to nielen v odmeňovaní. Taliansko, Portugalsko, Španielsko a väčšina krajín strednej a východnej Európy sú v tomto ohľade na samom dne. Čo sa však týka oblasti štandardných zmlúv a klauzúl ohľadom tantiém a ďalších autor-ských práv, nie je situácia uspokojivá takmer v žiadnej európskej krajine.

Vydavatelia umeleckej literatúry sa síce môžu snažiť zlepšovať svoj prístup k prekladateľom, prijateľný príjem im však nikdy nezabezpečia, lebo preklady kníh by si málokto mohol dovoliť kúpiť. Holandsko a Flámsko udeľujú dotácie prekladateľom umeleckej literatúry priamo, aby im zabezpečili prijateľný príjem a viac času na preklad, tak môžu skôr odvieť kvalitnú prácu aj pri napätých termínoch.

Okrem primeraného profesionálneho postavenia a odmeňovania prekladateľa umeleckej literatúry potrebujú mať aj kontakt s východiskovým jazykom a kultúrou, ako aj s kolegami prekladateľmi z iných krajín, ktorí prekladajú do toho istého alebo z toho istého jazyka. Relatívne neveľmi nákladný, zato efektívny je z tohto pohľadu systém prekladateľských centier. Vo väčšine európskych krajín dnes jedno alebo dve takéto centrá majú, štrnásť z nich tvorí sieť RECIT-u¹. (Na Slovensku do nej od r. 1995 patrili aj Budmerice. pozn. prekl.)

V centrách RECIT-u sa ročne vystrieda okolo päťsto prekladateľov na 2-týždňových až 2-mesačných po-bytoch, navyše centrá každoročne organizujú desiatky

prekladateľských dielní pre začínajúcich aj skúse-ných prekladateľov. Do roku 2006 boli podporované Európskou komisiou, v ďalšom programe Kultúra 2007 sa zvolil tzv. nesektorový prístup, čo podporu vylúčilo. Je mimoriadne dôležité, aby sa európska podpora centier pre umelecký preklad obnovila.

3. Hroziaci nedostatok prekladateľov umeleckej literatúry

Z výskumu vyplynulo, že príslušníci prekladateľskej profesie vo väčšine európskych krajín prudko starnú. Mnohé z týchto krajín ponúkajú nadstavbové kurzy umeleckého prekladu, niektoré v rámci univerzitného systému, iné mimo neho. CEATL skúma údaje týkajúce sa stavu výučby umeleckého prekladu v Európe.

Predovšetkým v dôsledku zlej sociálnej a finančnej situácie prekladateľov umeleckej literatúry sa však umeleckému prekladu venuje primárne absolventov, aby zvrátili tento trend. Zastaviť sa dá len v prípade, ak inštitúcie jednotlivých členských krajín a európske inštitúcie začnú spolupracovať, zlepšia finančné podmienky prekladateľov a pozdvihnú ich sociálne postavenie. Preto je veľmi dôležité zviditeľniť prekladateľov umeleckej literatúry, popri zlepšení ich kultúrneho a ekonomického postavenia môžu získať väčšie uznanie od čitateľov a kritikov, a zároveň sa podporí záujem mladých ľudí o túto profesiu.

Odporúčania

1. Národné literárne fondy a Európska komisia by mali pôsobiť na vydavateľov umeleckej literatúry, aby vydávali rozmanitejší výber preložených kníh.
2. Európska komisia, národné literárne fondy a vydavatelia by sa mali spoločne usilovať zlepšiť sociálne postavenie a odmeňovanie prekladateľov umeleckej literatúry.
Štátne orgány jednotlivých členských krajín a európske orgány by mali spolupracovať na vytvorení systému priamych dotácií prekladateľom, vydavatelia by sa mali správať k prekladateľom primerane ich vzdelaniu, tvorivému úsiliu, času, ktorý do tvorby investujú, a kultúrnemu významu ich práce, a nie ako k jednej z nákladových položiek.
3. Európska komisia by mala prehodnotiť podporu prekladateľských centier a podporiť ich vznik tam, kde ešte nie sú.
Podpora by mala pozostávať z dvoch odlišných foriem: z pravidelnej ročnej dotácie na prevádzku prekladateľských centier a zo systému vytvorenému podľa programu Erasmus, z neho by sa udeľovali cestovné dotácie prekladateľom, ktorí by mali záujem tieto centrá navštíviť.
4. Národné literárne fondy, Európska komisia a vydavatelia umeleckej literatúry by mali spoločne pracovať na zviditeľňovaní prekladateľov umeleckej literatúry, aby posilnili ich sociálne a finančné postavenie a atraktívnili ich profesiu v očiach mladej generácie.

¹ www.re-cit.eu

*Vo väčšine krajín trpia
prekladatelia umeleckej
literatúry nedostatkom
a len s ťažkosťami si
zarábajú na živobytie.*

Ekonomická a spoločenská situácia prekladateľov umeleckej literatúry

Ildikó Lőrinszky a Holger Fock

Umelecký preklad podobne ako písanie patrí medzi slobodné povolania, prekladateľ umeleckej literatúry pritom nemá presne vymedzené postavenie ako napríklad architekt alebo advokát. Jeho/jej situácia sa dá porovnať skôr s postavením umelca. Je to plne opodstatnené, pretože umelecký preklad je umenie ako literatúra, hudba či maliarstvo. Prekladatelia umeleckej literatúry sú však aspoň čiastočne chránení, pretože ich diela chráni autorské právo.

Preklad prekvitá a prekladatelia trpia nedostatkom

Štatistiky UNESCO, národných knižníc, prekladateľských spoločností a knižných veľtrhov dokazujú, že umelecký preklad naozaj prekvitá už desaťročia. V mnohých európskych krajinách tvoria nové vydania vyše tretiny z celkovej knižnej produkcie; v polovici krajín tvoria viac ako polovicu nových publikácií.

V pomere k celkovému počtu nových publikácií sa oveľa viac prekladov vydáva v malých jazykoch. Niekedy vychádza málo prekladov práve vo väčších jazykoch: Platí to napríklad pre nemčinu, kde vychádza menej ako 10 % preložených titulov každý rok (Nemecko, Rakúsko, Švajčiarsko); v Taliansku je to asi 20 % a v Španielsku 30 %.

Všetky trhy prejavujú zjavnú nevyváženosť: Preklady z angličtiny vždy predstavujú údaj medzi polovicou a tretinou všetkých prekladov.

Na druhej strane vo Veľkej Británii tvoria preklady len 3 % nových publikácií.

Prednedávnom vzniklo niekoľko štúdií o ekonomickom a spoločenskom postavení prekladateľov umeleckej literatúry na národnej úrovni, a to Flámsko-holandský manifest v roku 2008¹, Biela kniha² v Španielsku v roku 2010 a Assoulinova správa³ vo Francúzsku v roku 2011. Jediný výskum na medzinárodnej úrovni zverejnil CEATL⁴ – Európska rada asociácií prekladateľov umeleckej literatúry – v roku 2008.

Zo všetkých týchto analýz vyplýva, že situácia prekladateľov umeleckej literatúry sa od roku 1990 nezlepšila, niekde sa dokonca zhoršila, a to pri rýchlom rozmachu knižného trhu. Vo väčšine krajín trpia prekladatelia umeleckej literatúry nedostatkom a len s ťažkosťami si zarábajú na živobytie.

Problémy a ich príčiny

Základ prekladateľského honoráru sa vo všeobecnosti vypočítava podľa jednej rukopisnej strany, podľa tlačenej strany, podľa počtu slov alebo znakov.

V zásade však treba honoráre doplniť z iných zdrojov:

- o percentá alebo o podiel na šírení diela (tantiémy);
- platby od rozúčtovacích spoločností (pôžičky, rozmnoženiny pre osobnú potrebu a iné práva);
- dotácie a štipendiá.

Vo väčšine krajín tieto dodatočné zdroje neexistujú alebo predstavujú iba malý príjem (maximálne 5 % z celkového príjmu).

Podľa štúdie CEATL-u je v ôsmich európskych krajinách priemerný hrubý príjem prekladateľov umeleckej literatúry nižší ako 12 000 € ročne a v desiatich krajinách nižší ako 24 000 €. Situácia je ešte horšia, pokiaľ ide o priemerný čistý príjem, ktorý je v desiatich krajinách pod 10 000 €, a takmer všade pod 20 000 € ročne.

Ak by sme porovnali tento príjem s hrubým priemerným príjmom zamestnancov v priemyselnom sektore a v službách, a tiež s paritou kúpnej sily v každej krajine, chudoba prekladateľov umeleckej literatúry priam bije do očí: iba v troch krajinách presiahne priemerný hrubý príjem prekladateľov umeleckej literatúry 80 % priemerného hrubého príjmu v sektore služieb, patrí sem aj Veľká Británia a Írsko, kde preklady tvoria iba 3 % vydaných kníh a kde profesionálni prekladatelia umeleckej literatúry (tí, ktorých príjem z umeleckého prekladu tvorí aspoň 85 %) sú skutočne vzácnou výnimkou. V ďalších šiestich krajinách (vrátane Talianska a Nemecka) je hrubý príjem pod hranicou 50 % a v ďalších dvanástich krajinách pod hranicou 75 %.

Situácia je ešte zúfalejšia, ak porovnáme čistý priemerný príjem s indexom kúpnej sily v každej krajine.

¹ Martin de Haan, Rokus Hofstede, *A pamphlet for preserving a flourishing translation culture*, Amsterdam, 2008

² *Libro Blanco de la traducción editorial en España*, published by ACE Traductores, Madrid, 2010

³ Pierre Assouline, *La Condition du traducteur*, Centre National du Livre, Paris, 2011

⁴ Holger Fock, Martin de Haan, Alena Lhotová, *Revenus comparés des traducteurs littéraires en Europe/Compared Income of Literary Translators in Europe*, CEATL Brussels, 2008, cf: www.ceatl.org/docs/surveyfr.pdf or www.ceatl.org/docs/surveyuk.pdf

V krajinách, kde pôsobia profesionálni prekladatelia, čistý priemerný príjem nikdy neprekročí hranicu 60 % parity kúpnej sily, v polovici krajín nedosiahne ani 50 %. Inými slovami, väčšina profesionálnych prekladateľov umeleckej literatúry v Európe žije na hranici alebo pod hranicou chudoby.

Hlavné príčiny nízkeho príjmu:

- Táto profesia sa vykonáva v slobodnom povolání, nie je chránená a trh nie je regulovaný.
- Základné sadzby odmeny nie sú stanovené podľa životných nákladov.
- Autorské právo uprednostňuje šíriteľov, zmluvné postavenie prekladateľov je najslabšie v literárnom systéme a na knižnom trhu.
- Prekladatelia málokedy dostávajú tantiémy.
- Prekladateľov umeleckej literatúry vo všeobecnosti verejnosť nepozná.
- Prekladatelia umeleckej literatúry dostávajú v oveľa menšom rozsahu finančnú podporu, menej dotácií, štipendií a literárnych cien ako napríklad spisovatelia, maliari, hudobníci a podobne.

Aké sú dôsledky tohto nízkeho príjmu? Prekladatelia umeleckej literatúry sú nútení pracovať rýchlejšie a preklad odflinkat'. Nemajú čas ani peniaze na nevyhnutný výskum a cestovanie, čo má, pravdaže, vplyv na kvalitu umeleckého prekladu. V niektorých krajinách dokonca vychádza značný počet nekvalitných prekladov umeleckej literatúry. Nie sú však za to zodpovední len prekladatelia, práve vydavatelia si vyberajú najlacnejších prekladateľov, niekedy aj prekladateľov bez lingvistického či literárneho vzdelania, ktorí nepoznajú kultúrny kontext východiskového jazyka. Niektoré zmluvy uvádzajú honoráre a termíny, z ktorých je na prvý pohľad zrejmé, že prekladateľ, ktorý ich podpísal, nemôže odvieť kvalitnú prácu.

Možné riešenia

Najlepšie pracovné podmienky majú dnes prekladatelia umeleckej literatúry v krajinách, kde môžu využívať štipendiá, niekde sú financovaní priamo štátom (prostredníctvom fondov), inde nepriamo formou pôžičiek a platieb za knižničné výpožičky –, ako je to v Holandsku a v škandinávskych krajinách. Priaznivejšia situácia je aj v krajinách, kde majú prekladatelia s vydavateľmi uzavreté dohody, kde platia zásady dobrej praxe alebo ustálené zvyklosti (napríklad vo Francúzsku).

Nepoznáme univerzálny liek na dosiahnutie okamžitých výsledkov, odporúčame však štyri opatrenia, ktoré postupne prinesú ovocie:

1. Mal by sa zvýšiť základný príjem, a to vzhľadom na to, že situácia je lepšia v krajinách, kde existujú dohody o vzorových zmluvách a minimálnych honorároch. V mnohých krajinách však vydavatelia alebo ich združenia odmietajú dokonca rokovať s prekladateľmi, zastúpenými prekladateľskými

organizáciami. Niekedy trvá medzi oboma stranami nepriateľský postoj, hoci je nanajvýš dôležité dohodnúť sa na spoločných pravidlách. V krajinách, kde ešte neexistujú prekladateľské profesijné organizácie, je potrebné situáciu napraviť: treba podporiť vznik takýchto organizácií a posilniť ich kapacity, aby mohli obhajovať záujmy prekladateľov umeleckej literatúry.

2. V mnohých krajinách musia prekladatelia pristúpiť na zmluvy, ktoré ich nútia udeliť licenciu o využití svojich diel bez časového obmedzenia. Takéto neobmedzené udelenie licencie sa môže vzťahovať aj na sekundárne čiže odvodené práva, na ktoré vydavateľ nevlastní autorské práva v rámci licencie na originál. Navyše pri elektronických vydaniach prekladatelia umeleckej literatúry už nebudú mať možnosť znovu práva získať. Preto je absolútne nevyhnutné vymedziť lehotu udelenia licencie, aby prekladatelia umeleckej literatúry mohli znovu predať svoje diela a stali sa účastníkmi trhu.
3. Treba nevyhnutne zlepšiť zviditeľnenie prekladateľa umeleckej literatúry, pretože jeho/jej meno má vplyv na odmeňovanie.
4. Keďže sa situácia vydavateľov čoraz viac zhoršuje, prekladatelia umeleckej literatúry nemôžu prežiť v podmienkach, ktoré im vnucuje „trh“. Z tohto dôvodu treba vo všetkých krajinách a tiež na európskej úrovni vytvoriť podporný systém zložený z fondov, štipendijných programov a priamej podpory prekladateľov umeleckej literatúry, ktorý im individuálne pomôže pri práci, výskume, cestovaní (mobilita) a celoživotnom vzdelávaní.

Niekoľko osvedčených postupov z praxe

Príjem prekladateľov umeleckej literatúry je vyšší a stabilnejší v krajinách, kde existujú vzorové zmluvy (alebo aspoň dohody) medzi prekladateľmi a vydavateľmi o základnom odmeňovaní a o percentách z predaja z minimálnych honorárov, ako je tomu vo Francúzsku, v Nórsku či Holandsku.

Pokiaľ ide o autorskoprávny aspekt zmlúv, ako príklad hodný nasledovania možno uviesť Nemecko. Nemecká legislatíva umožňuje od roku 2002 všetkým autorom vrátane prekladateľov umeleckej literatúry uplatňovať si právo na spravodlivé a uspokojivé honoráre a prekladateľ umeleckej literatúry má tiež právo otvoriť súdne konanie o právnej náprave zmluvy.

V rozpätí desiatich rokov sa nemeckí prekladatelia, podporovaní Asociáciou nemeckých prekladateľov umeleckej literatúry a odborovým zväzom Ver.di, zúčastnili asi na tridsiatich procesoch a na spolkovom súdnom dvore dosiahli dva precedenčné rozsudky. Podľa týchto rozsudkov sú organizácie nútené dohodnúť sa na honorároch a na odmeňovaní, ako aj na pravidlách, ktoré sa musia v tejto oblasti dodržiavať.

Najlepšie pracovné podmienky majú však prekladatelia v krajinách, kde dostávajú štipendiá, udeľované buď priamo štátom (fondmi), alebo z pôžičiek, prípadne

oboma spôsobmi. Najlepšie príklady takéhoto systému poskytujú škandinávске krajiny – Nórsko, Dánsko a Švédsko. Pokiaľ ide o fondy, Holandský literárny fond a Flámsky literárny fond vytvorili pre prekladateľov takmer ideálne podmienky. Aj Nemecký prekladateľský fond môže poslúžiť ako dobrý príklad.

Zlepšenie postavenia prekladateľov umeleckej literatúry si vyžaduje rôzne iniciatívy na národnej aj európskej úrovni (rokovania s vydavateľmi, zlepšenie podmienok v autorskoprávnej oblasti, prijatie autorského záko-

na s ustanovením o licenciách, vytvorenie fondov na podporu prekladateľov umeleckej literatúry). Tieto iniciatívy majú šancu na úspech, len ak vychádzajú z konkrétnych údajov o situácii prekladateľov. Ako dobrý príklad slúži v tomto smere CEATL (združuje 34 asociácií z 28 krajín), vykonal viacero prieskumov o spoločenskej a ekonomickej situácii prekladateľov umeleckej literatúry, o ich zviditeľnení a tiež o autorskom práve v Európe. Výsledky pracovných skupín sú postupne publikované na webovej stránke CEATL-u¹, kde sa dajú spracované súbory stiahnuť.

Odporúčania

1. Pre každú krajinu na národnej úrovni: V spolupráci s predstaviteľmi kultúrnej politiky, verejnou správou a súkromnými kultúrnymi inštitúciami treba vytvoriť nadácie, fondy a národné programy na podporu prekladateľov (štipendiá na konkrétne projekty; cestovné štipendiá na potrebný výskum a konzultácie, medzikultúrne štúdium, celoživotné vzdelávanie), ako aj propagovať umelecký preklad.
2. V rámci Európskej únie treba vytvoriť pre prekladateľov umeleckej literatúry podporný mechanizmus mobility a celoživotného vzdelávania. Zvlášť treba zvýšiť podporu európskych prekladateľských centier a škôl pre prekladateľov, ktoré plnia nezastupiteľnú úlohu v kultúrnej výmene v Európe. V krajinách, kde už existujú, treba ich chrániť a rozvíjať; a tam, kde nie sú, treba podniknúť potrebné kroky na založenie prekladateľských centier, pričom je vhodné sa inšpirovať už existujúcimi vzormi.
3. Treba zriadiť dohodovací inštitút medzi prekladateľskými a vydavateľskými asociáciami na národnej úrovni (ak je to potrebné, treba ho zriadiť právnymi opatreniami v kontexte autorského práva): treba podporiť diskusiu o honorároch, autorskom práve (účasť na delbe) a prijateľných vzorových zmluvách. Čo sa tohto týka, naliehavo zdôrazňujeme, že je potrebné, aby Európska únia sformulovala konkrétne smernice týkajúce sa autorského práva v Európe.

¹ www.ceatl.eu/actions/working-groups

Ak sa zavedú do praxe všetky tieto oprávnené požiadavky, povedie to k zlepšeniu postavenia prekladateľov umeleckej literatúry, ktorí predstavujú jeden z hlavných článkov medzikultúrnej komunikácie, a teda aj k podpore kvality vzájomného poznania kultúr.

Zhrnutie odporúčaní PETRA

Françoise Wuilmart

V nasledujúcej syntéze sme sa pokúsili zhrnúť hlavné závery Odporúčaní Európskej platformy pre umelecký preklad (PETRA) a verne ich vyjadriť duchom i písmom.

Ambivalentnosť súčasnej situácie prekladateľov umeleckej literatúry

Ambivalentnosť súčasnej situácie prekladateľov umeleckej literatúry je hlavným dôvodom, prečo sme sformulovali požiadavky na zlepšenie ich postavenia. Tie požiadavky sa už ďalej nedajú ignorovať ani na národnej ani na európskej úrovni.

Na jednej strane: Úloha prekladateľov umeleckej literatúry ako medzikultúrnych sprostredkovateľov je samozrejmosť. Ak sa krásna literatúra pokladá všade a vo všetkých smeroch za veľkú hodnotu, je to práve vďaka prekladateľom umeleckej literatúry; ani filozofi by nemohli medzi sebou komunikovať v čase a priestore bez pomoci preložených textov. Odovzdávanie duchovného dedičstva ľudstva teda leží na pleciach prekladateľov a závisí od ich zanieteneho a tvorivého čítania.

Na druhej strane: Príčinou nepriaznivej situácie prekladateľov umeleckej literatúry je sama podstata umeleckého prekladu. Prekladateľ umeleckej literatúry sa musí stiahnuť do úzadia, keďže vstupuje do služieb autora originálu a jeho štýlu písaniu, a jeho výkon je o to úspešnejší, o čo je neviditeľnejší. Spoluautor, ktorým prekladateľ je, je teda odsúdený na zabudnutie. Ak sa však prekladateľove stopy dajú sledovať, jeho meno sa bude spomínať, aby ho mohli kritizovať. V oboch prípadoch prekladateľ stráca.

Nepriaznivé dôsledky vyplývajú zo samotnej špecifickosti prekladateľovho poslania:

- Prekladateľ, ktorého nevidno, sa nemôže tešiť ani z morálneho ani z finančného uznania, na aké má právo ako autor znovu vytvoreného umeleckého diela.
- Literárni kritici, ktorí si málo všímajú špecifiká tohto povolania, prekladateľa umeleckej literatúry ignorujú, alebo naopak, hovoria o ňom v negatívnom zmysle.
- Vydavateľ pokladá prekladateľa umeleckej literatúry za finančnú záťaž. Z ekonomických dôvodov ho súri v práci, neodmení ho podľa zásluh a vnucuje mu nekvalitné texty, ktoré dnes prekvitajú v kultúre bestsellerov.

Dôsledky prirodzene vyplývajúce z týchto prístupov: Opomínaní, zle zaplatení a uštvaní prekladatelia umeleckej literatúry nemôžu odovzdávať texty v požadovanej kvalite. Pretože musia prežiť.

Na základe toho by bolo želateľné:

1. zabezpečiť prekladateľom umeleckej literatúry, aby mohli získať uznanie cez zviditeľnenie, aké prislúcha všetkým tvorivým umelcom, a všade tam, kde aj ostatní autori;
2. dbať na to, aby sa pri digitalizácii rešpektovali aj autorské práva prekladateľov umeleckej literatúry a prispôbili sa špecifickým potrebám tohto povolania;
3. prehľbovať vedomosti literárnych kritikov a vzdelávať ich o špecifikách tohto povolania;
4. zaviesť dotačné programy a finančnú podporu pre prekladateľov umeleckej literatúry na národnej aj európskej úrovni, začať ju vyplácať adresne, aby sa vyrovnal schodok v ich základnom odmeňovaní;
5. inšpirovať sa konkrétnymi osvedčenými postupmi z praxe, zaviesť ich na európskej úrovni, a to najmä:
  - podporovaním požiadaviek a už prebiehajúcich akcií skupín, ako sú asociácie prekladateľov umeleckej literatúry, ktoré už v niekoľkých krajinách dosiahli prvé víťazstvá, keďže sa im podarilo presadiť isté zásady spolupráce s vydavateľmi;
  - presadením vzorovej vydavateľskej zmluvy na európskej úrovni, ktorej klauzuly budú rešpektovať prácu prekladateľa aj prácu vydavateľa;
  - vytváraním a podporovaním overených iniciatív zameraných na vytvorenie ideálnych pracovných podmienok: prekladateľské centrá alebo domovy, rezidenčné centrá, ponúkajúce profesionálnym prekladateľom nevyhnutný pokoj na prácu, spoznávanie cudzej kultúry, možnosť nadviazať dialóg s kolegami prekladateľmi a autormi a možnosť venovať sa literárnemu výskumu a študijným cestám pri objavovaní nových literárnych diel na preklad;

- organizovaním zvyšujúceho sa počtu podujatí určených pre verejnosť, aby mohla lepšie spoznať problematiku, zložitost' a význam umeleckého prekladu;
- udeľovaním národných cien podľa vzoru významných literárnych cien, ktoré sa dávajú spisovateľom.

Kvalitné vzdelávanie prekladateľov umeleckej literatúry

Každé kvalitné vzdelávanie tvoria dve neoddeliteľné zložky: talent, ktorý je vrodenný, a zručnosť, ktorá sa získava. Zručnosť sa prehĺbuje teoretickou reflexiou, postupne nahromadenou v priebehu času, a praxou, ktorá tvorí tradíciu prekladateľského remesla. Teória sa dá naučiť, praktické skúsenosti sa odovzdávajú. Zložitost' procesu umeleckého prekladu si teda zasluhuje, aby sa poznatky získavané v tomto procese analyzovali a prostredníctvom vzdelávania odovzdávali ďalej talentovaným začiatočníkom.

Zatiaľ však neexistuje ani na národných úrovniach ani na európskej úrovni zhoda, ako má také vzdelávanie vyzeráť. Na jednej strane sa predpokladá, že na prípravu prekladateľa na povolanie stačí lingvistické a filologické vzdelávanie, ktoré dáva prednosť analytickej a opisnej reflexii pred tvorivou činnosťou; na druhej strane sa ako učitelia uprednostňujú profesionálni prekladatelia, ktorí sa snažia odovzdať praktické skúsenosti buď v rámci dlhodobého vzdelávania alebo jednorazových, príležitostných kurzov. Veľmi zriedka sa obidve tieto stránky – reflexívna a praktická – spájajú do jednotného, špecializovaného vzdelávania.

Na základe toho by bolo želateľné:

1. vytvoriť na európskej úrovni štruktúry, ktoré by sa zaoberali organizáciou vzdelávania priamo špecializovaného na umelecký preklad;
2. iniciovať v týchto štruktúrach zásadnú diskusiu, zameranú na dosiahnutie dohody o vymedzení hlavných línií vzdelávania, pričom by sa zobrała do úvahy dĺžka programov špecializovaných na umelecký preklad, ich organizácia a obsah;
3. v obsahu vzdelávacích programov treba prihliadnúť na tri základné zložky:
  - podrobné vedomosti v oblasti literatúry a kultúry;
  - zdokonaľovanie ovládania materinského (cieľového) jazyka;
  - tvorivý a remeselný rozmer prekladateľského procesu – podstatná časť vzdelávania by sa zverila vynikajúcim profesionálnym prekladateľom umeleckej literatúry;
4. podporiť a rozvíjať univerzitné vzdelávanie priamo zamerané na umelecký preklad;
5. iniciovať nové a podporiť už existujúce osvedčené neuniverzitné vzdelávacie štruktúry, ako aj celoživotné formy vzdelávania, aby sa garantovalo udržiavanie kvalitatívnej úrovne;
6. vzbudiť záujem o všetky spomínané typy vzdelávania v oblasti umeleckého prekladu, aby sa obnovoval stav prekladateľov umeleckej literatúry, ktorý sa čoraz viac znižuje.

Knižný trh s prekladovou literatúrou

Obsah knižného trhu prekladovej literatúry ovplyvňujú predovšetkým vydavateľia, ktorí sa riadia ekonomickými záujmami:

- Oblasť jazykov, z ktorých sa prekladá: V tomto smere neexistuje nijaká reciprocita. Vo väčšine krajín prevláda preklad z angličtiny, pričom vo Veľkej Británii prekladová literatúra predstavuje iba 3 percentá knižných noviniek. Dopĺňajú na to nedominantné kultúry a málo rozšírené jazyky.
- Oblasť prekladovej literatúry: V súčasnosti sme svedkami vytvárania kultúry bestsellerov v medzinárodnom meradle, čo spôsobuje značné ochudobňovanie knižného trhu o kvalitné diela.

Organizácie PETRA

Už z názvu PETRA vyplýva, že do projektu Európskej platformy pre umelecký preklad sa zapojilo veľa organizácií.

Na projekte PETRA sa podieľalo päť organizácií: Instytut Książki (Krakov), Literarisches Colloquium (Berlín), Passa Porta (Brusel), Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry (Bratislava) a Transeuropéennes (Paríž), ktoré zodpovedali za jeho zameranie a rozpočet, a Passa Porta, iniciátor projektu, koordinoval ich činnosť. Tzv. partneri sú organizácie, ktoré od samého začiatku pomáhali riadiacim organizáciám cennými radami, údajmi a kritickými, no konštruktívnymi komentármi. Kontaktní partneri sa aktívne zúčastňovali na informačnej kampani PETRA.

Napokon treba spomenúť ďalšie organizácie, ktoré sa zúčastnili na kongrese PETRA, a aj všetkých tých, ktorí prísť nemohli, ale do iniciatívy PETRA sa zapojili.

Organizátori

Literarisches Colloquium Berlin

www.lcb.de

Literarisches Colloquium Berlin (LCB), založené v roku 1963, je organizačné fórum, rezidenčný dom a pracovisko autorov a prekladateľov. Podpornými programami, projektovými iniciatívami a časopisom *Sprache im technischen Zeitalter* (Jazyk vo veku techniky) si LCB získalo reputáciu ako organizácia medzinárodného významu. Vďaka čítaniu pre verejnosť, dielňam pre autorov, prekladateľov a hostí z celého sveta sa dom pri jazere Wansee stal miestom živých literárnych aktivít a výmen. LCB je aj sídlo Nemeckého fondu prekladateľov (www.uebersetzerfonds.de) a je členom RECIT-u (www.re-cit.eu) a siete Halma (www.halma-network.eu).

Passa Porta

www.passaporta.be

Passa Porta, Medzinárodný dom literatúry v Bruseli, je miestom stretnutí milovníkov literatúry a jej tvorcov. Brány im po prvý raz otvoril v októbri 2004. V centre sa nachádza literárna scéna, kníhkupectvo s viacjazyčnou literatúrou, priestory pre literárne dielne a kancelárie, malá galéria a obytná časť pre spisovateľov a prekladateľov na tvorivom pobyte. Passa Porta je laboratórium, kde sa návštevníci zoznamujú s literatúrou z celého sveta v mnohých jazykoch. Všetkých, ktorí sa angažujú v literárnom svete, nabáda na šírenie literatúry v celej jej rozmanitosti jazykov bez ohľadu na hranice. Passa Porta chce predovšetkým poskytovať miesto a vytvárať podmienky na stretnutia rôznych literatúr. Umelecký prekladateľ hrá kľúčovú úlohu na medziliterárnej križovatke. Preto nikoho nemôže prevapíť, že Passa Porta chce spravodlivo oceniť prácu, ktorú vytvárajú umeleckí prekladatelia, a vyzdvihnúť jej hodnotu.

Instytut Książki

www.bookinstitute.pl

Knižný inštitút je štátna inštitúcia, ktorej zriaďovateľom

je poľské ministerstvo kultúry. Zameriava sa hlavne na zvyšovanie čítania poľskej verejnosti a popularizáciu kníh a čítania v Poľsku, ako aj na propagáciu poľskej literatúry v zahraničí. Knižný inštitút organizuje literárne podujatia na propagáciu poľských kníh na národných aj medzinárodných knižných veľtrhoch, vystúpenia poľských autorov na knižných podujatiach, na propagáciu poľskej kultúry vo svete vydáva katalóg *New Books from Poland*, organizuje študijné a vzdelávacie podujatia, stretnutia a semináre pre prekladateľov poľskej literatúry a spolupracuje s prekladateľmi.

Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry

www.sspul.sk

Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry (SSPUL), založená v roku 1990, je nezávislá nezisková profesijná organizácia umeleckých prekladateľov, ktorých cieľovým jazykom je slovenčina alebo jazyk minorít, žijúcich na Slovensku. V súčasnosti má 320 členov, ktorí prekladajú zo 43 jazykov. SSPUL pomáha vytvárať podmienky na zvyšovanie profesijnej úrovne umeleckých prekladateľov a venuje sa rôznym témam a problémom prekladu. SSPUL presadzuje pracovné a sociálne záujmy prekladateľov a svojimi aktivitami podporuje ich celoživotné vzdelávanie. SSPUL organizuje konferencie, semináre a vzdelávacie podujatia aj v spolupráci s inými organizáciami. Zhromažďuje informácie z oblasti prekladu a prekladateľskej profesie a sprostredkúva ich svojim členom. Nadväzuje kontakty so zahraničím, podporuje svojich členov pri získavaní štipendií a študijných pobytov v zahraničí.

Transeuropéennes

www.transeuropeennes.eu

Transeuropéennes je časopis kritického myslenia, založený v roku 1993, vychádza on-line v štyroch jazykoch: vo francúzštine, angličtine, arabčine a turečtine. Časopis zostavuje *Assemblée transeuropéenne pour traduire entre les cultures* (Transeurópske zhromaždenie pre preklad medzi kultúrami). Cieľom časopisu

Transeuropéennes od jeho založenia, ktorý sa premieta v jeho projektoch, je vytvoriť otvorenú sieť spolupráce, kde sa zapájajú jednotlivci, organizácie a inštitúcie s cieľom rozvíjať, propagovať a šíriť prekladateľskú koncepciu a prekladateľské postupy. Preklad predstavuje okrem jazyka a „jazykových prejavov“ aj celá škála vyjadrovacích štýlov, vrátane imaginatívneho.

Od roku 2008 prebieha projekt *Translating in Mediterranean* (Preklad v Stredozemí), zameraný na

vytvorenie partnerského združenia v stredozemnej oblasti. Transeuropéennes s partnermi organizuje v spolupráci s Nadáciou Anny Lindhovej vynikajúci projekt *Mapovanie prekladu v euro-stredozemnom regióne*. Prvé odporúčania a závery vychádzajú z asi šesťdesiatich štúdií vytvorených podľa rovnakého modelu. Správa vyšla v septembri 2011.

Partneri

CEATL (Európska rada asociácií umeleckých prekladateľov) – www.ceatl.eu

CETL (Európske centrum pre umelecký preklad) – www.traduction-litteraire.com

ELV (Expertízne centrum pre umelecký preklad) – www.literairvertalen.org

Flámsky literárny fond – www.fondsvoordeletteren.be

HALMA – www.halma-network.eu

Het beschrijf – www.beschrijf.be

Holandský literárny fond – www.letterenfonds.nl

Nadácia Calousta Gulbenkiana – www.gulbenkian.pt

Nadácia ProHelvetia – www.prohelvetia.ch

Nadácia Roberta Boscha – www.bosch-stiftung.de

Nadácia S. Fischera – www.traduki.eu a www.adimlar-schritte.net

Prekladateľská škola v Toledě – www.uclm.es/escueladetraductores

Kontaktní partneri

Asociácia chorvátskych umeleckých prekladateľov (Društvo hrvatskih književnih prevodilaca) – www.dhkp.hr

Asociácia prekladateľov a tlmočníkov Bosny a Hercegoviny (Udruženje prevodilaca u Bosni i Hercegovini) – www.upbh.ba

Asociácia umeleckých prekladateľov Srbska (Udruženje književnih prevodilaca Srbije) – www.ukpsalts.org

Britské centrum pre umelecký preklad (British Centre for Literary Translation) – www.bclt.org.uk

Centrum pre umelecký preklad na Univerzite v Lausanne (Centre de Traduction Littéraire de Lausanne) – www.centre-multilingualism.ch/ctl-university-lausanne.html

Holandská spoločnosť autorov (Vereniging van Letterkundigen) – www.vvl.nu

Inštitút pre dialóg a komunikáciu v Albánsku (Institut i Dialogut & Komunikimit) – www.idk-al.org

Literárna výmena Írsko (Ireland Literature Exchange) – www.irelandliterature.com

Nórska asociácia pre umelecký preklad (Norsk Oversetterforening) – www.oversetterforeningen.no

Obec prekladateľů – www.obecprekladatelů.cz

Portugalská asociácia prekladateľov (Associação Portuguesa de Tradutores) – www.apt.pt

Slovinská asociácia umeleckých prekladateľov (Društvo slovenskih književnih prevajalcev) – www.dskp-drustvo.si

STRADE (Sindacato traduttori editoriali) – www.traduttoristrade.it

Španielska asociácia umeleckých prekladateľov (Asociación colegial de escritores de España, sección de traductores) – www.acescritores.com

Zväz bulharských prekladateľov (СЪЮЗ НА ПРЕВОДАЧИТЕ В БЪЛГАРИЯ) – www.bgtranslators.org

Program kongresu PETRA Brusel 1. – 3. decembra 2011

štvrtok 1. decembra / Divadlo kabaretu

Otvorenie kongresu

Pozvaní rečníci: **Androulla Vassiliou**, európska komisárka pre vzdelávanie, kultúru, viacjazyčnosť, mládež a šport a **Alberto Manguel**, spisovateľ a prekladateľ umeleckej literatúry

piatok 2. decembra / Egmont Palace

Zasadania pracovných skupín

- **Vzdelávanie prekladateľov umeleckej literatúry**

predseda: **Henri Bloemen**

hlavní rečníci: **Vincenzo Barca, Ton Naaijken, Françoise Wuilmart**

zapisovateľka: **Morgane Batoz-Herges**

- **Autorské práva a digitálne práva**

predseda: **Kurt Van Damme**

hlavní rečníci: **Andy Jelčić, Frédéric Young, Enrico Turrin**

zapisovateľka: **Taina Helkamo**

- **Umelecký preklad v Európe: kultúra, politika a kultúrna politika**

predseda: **Bart Vonck**

hlavní rečníci: **Antje Contius, Ghislaine Glasson Deschaumes, Dieter Hornig**

zapisovateľka: **Christine Defoin**

- **Kultúrna situácia prekladateľov umeleckej literatúry a ich zviditeľnenie**

predseda: **Jurgen Jakob Becker**

hlavní rečníci: **Martin de Haan, Burkhard Müller, Maria Teresa Gallego Urrutia**

zapisovateľka: **Nadia d'Amelio**

- **Edičná politika a knižný trh**

predseda: **Carlo Van Baelen**

hlavní rečníci: **Peter Bergsma, Beata Stasińska, Yana Genova**

zapisovateľka: **Anne Casterman**

- **Ekonomické a sociálne postavenie prekladateľov umeleckej literatúry**

predsedníčka: **Ildikó Lőrinszky**

hlavní rečníci: **Holger Fock, Mark Pieters, Adan Kovacsics**

zapisovateľka: **Loes Chielens**

Plenárne zasadnutie: Päť osvedčených postupov z praxe

piatok 2. decembra / Centrum Flagey

Grand Hotel Europa: **Poklona prekladateľom umeleckej literatúry**

Pozvaní rečníci: **Michael Cunningham, Dubravka Ugrešić, Alberto Manguel**

sobota 3. decembra / Egmont Palace

Plenárne zasadnutie: správy pracovných skupín a závery

Pozvaný rečník: **Vladimír Šucha**, riaditeľ pre kultúru, viacjazyčnosť a komunikáciu na Generálnom riaditeľstve Európskej komisie pre vzdelávanie a kultúru

Plenárnym zasadnutiam na kongrese predsedali **Paul Buekenhout** a **Bart Vonck**.

Zastupovali neprítomného **Jacquesa De Deckera**.

Zapisovateľka plenárnych zasadnutí: **Bea De Koster**.

Kongres PETRA

Účastníci a organizácie

ZÁSTUPCOVIA MEDZINÁRODNÝCH A EURÓPSKYCH ORGANIZÁCIÍ A SIETÍ

CEATL (Európska rada asociácií prekladateľov umeleckej literatúry)

Martin de Haan, Andy Jelčić, Taina Helkamo, Katarína Bednárová a Holger Fock

Traduki (Európske literárne združenie)

Hana Stojic

RECIT (Európska sieť medzinárodných centier umeleckého prekladu)

Peter Bergsma

HALMA (Európska sieť literárnych inštitúcií)

Laura Seifert a Angela Grosse

LAF (Literatúra nepozná hranice)

Alexandra Büchler a Alice Guthrie

EUNIC (Európske združenie národných kultúrnych inštitútov)

Cécile Mabilotte

ELV (Flámsko-holandské Expertízne centrum pre umelecký preklad)

Ton Naaijken, Henri Bloemen a Gea Schelhaas

Nederlandse Taalunie (Holandský jazykový zväz)

Karlijn Waterman

FEP (Federácia európskych vydavateľov)

Agata Olbrycht a Enrico Turrin

Európska komisia – Generálne riaditeľstvo pre vzdelávanie a kultúru

Cecilie Cave a Vladimír Šucha

Virtual Baltic Sea Library (ARS Baltica – Neziskové združenie pre literatúru a preklad pobaltských krajín)

Klaus-Jürgen Liedtke

Next Page Foundation (Nadácia pre kultúrne, literárne a prekladateľské projekty)

Yana Lubenova Genova

ZÁSTUPCOVIA JEDNOTLIVÝCH KRAJÍN

Albánsko

Diana Çuli

Alžírsko

Inam Bioud (Institut Supérieur Arabe de Traduction – Arabská vysoká škola prekladateľstva)

Belgicko

Paul Buekenhout a Bart Vonck (Passa Porta)

Koen Van Bockstal, Lara Rogiers, Greet Ramael, Elise Vanoosthuysse a Carlo Van Baelen (VFL – Flámsky literárny fond)

Sigrid Bousset (Het beschrijf – literárna organizácia, zakladateľka Passa Porta)

Anne Casterman (ISTI – Vysoká škola prekladateľstva a tlmočníctva)

Christine Defoin a Morgane Batoz (ATLB – Asociácia belgických prekladateľov umeleckej literatúry)

Kurt Van Damme (VUV – Flámska asociácia vydavateľov)

Frédéric Young (SACD-SCAM)

Loes Chielens (VAV – Flámska asociácia autorov)

Ingrid Degraeve (Taaluniecentrum Nederlands als vreemde taal – Jazykové centrum pre holandčinu ako cudzí jazyk)

Françoise Wuilmart (CETL – Európske centrum pre umelecký preklad)

a Nadia d'Amelio, Bea De Koster, Katelijne De Vuyst, Victorina Rius Gumbau, Rokus Hofstede, Hilde Keteleer

Bosna a Hercegovina

Dušan Janić

Bulharsko

Aglia Markova (Zväz bulharských prekladateľov)

Cyprus

Despina Pirketti

Česká republika

Alena Lhotová (Obec prekladateľů)

Václav Jamek (Univerzita Karlova, Praha)

a Markéta Hejkalová

Čierna Hora

Olivera Kusovac a Olivera Terzic (Inštitút cudzích jazykov, Univerzita Čierna Hora)

Estónsko

Heli Allik (Tlačové oddelenie Tallinskej univerzity)

a Triinu Tamm

Fínsko

Johanna Sillanpää (FILI – Literárna výmena Fínsko)

Laura Lahdensuu (SKTL – Fínska asociácia prekladateľov a tlmočníkov)

Francúzsko

Ghislaine Glasson Deschaumes a Anaïs-Trissa Khatchadourian (Transeuropéennes)

Anne Damour (ATLF – Asociácia prekladateľov umeleckej literatúry Francúzska)

Pierre Janin (Ministerstvo kultúry a komunikácie, Francúzsko)

Jörn Cambreleng (CITL – Medzinárodné centrum pre umelecký preklad)

a Dieter Hornig

Grécko

Ismini Katsouli-Kansi

Holandsko

Alexandra Koch a Bas Pauw (NLPVF – Holandský literárny fond)

Petra Van Dijk (Utrechtská univerzita)

Mark Pieters (Athenaeum – vydavateľstvo)

Haye Koningsveld (Ambo|Anthos – vydavateľstvo)

a Jeanne Crijns, Martine Vosmaer

Chorvátsko

Lara Hölbling Matković (DHKP – Asociácia chorvátskych prekladateľov umeleckej literatúry)

Dubravka Đurić Nemeč (Ministerstvo kultúry, Chorvátsko)

Sanja Cimer a Romana Čačija (Fakulta humanitných vied na Univerzite J. J. Strossmayera v Osijeku)

Írsko

Giuliana Zeuli a Maire Nic Mhaolain (ITIA – Írska asociácia prekladateľov a tlmočníkov)

Litva

Jurgita Mikutyte (LLVS – Litovská asociácia prekladateľov umeleckej literatúry)

a Laimantas Jonusys

Lotyšsko

Ingmāra Balode

Macedónsko

Jordan Plevnes a Liljana Plevnes (ESRA – Univerzita audiovizuálnych umení)

Maďarsko

Ildikó Lőrinszky (MEGY – Maďarská asociácia prekladateľov umeleckej literatúry)

Malta

Nadia Mifsud Mutschler

Nemecko

Jürgen Jakob Becker (Literarisches Colloquium Berlin – Literárne kolokvium v Berlíne)

Antje Contius (Nadácia S. Fischera)

Andreas Schmohl (Goetheho inštitút)

Ulrich Blumenbach (Nemecký prekladateľský fond)

Burkhard Müller (Technická univerzita Chemnitz)

a Axel Henrici, Andreas Jandl, Peter Klöss

Nórsko**Bjørn Herrman****Poľsko****Elżbieta Kalinowska a Agnieszka Rasińska-Bohr** (Knižný inštitút, Poľsko)**Elżbieta Tabakowska** (Katedra UNESCO anglických štúdií a interkultúrnej komunikácie na Jagelonskej univerzite)**Jerzy Jarniewicz** (Lodžská univerzita; revue *Literatura na świecie*)**Sławomir Paszkiet a Karolina Szymaniak** (Poľská asociácia prekladateľov umeleckej literatúry)**Beata Stasińska** (W.A.B. – vydavateľstvo)**Portugalsko****Beata Cieszynska a Franco Jose Eduardo** (APT – Portugalská asociácia prekladateľov)**Rumunsko****Irina Horea** (USR – Rumunský zväz spisovateľov)**Rodica Pop** (Babes-Bolyai univerzita v Kluži)**a Anca Fronescu, Marina Vazaca****Slovenská republika****Oľga Ruppelldtová** (SSPUL – Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry)**Martin Solotruk** (Ars Poetica, združenie)**Miroslava Brezovská** (LITA, autorská spoločnosť)**Mária Kusá** (Ústav svetovej literatúry SAV)**a Martin Djovčoš, Miloš Švantner, Dáša Zvončeková** (SSPUL)**Slovinsko****Barbara Jursic a Nada Marija Groseļj** (DSKP – Slovinská asociácia prekladateľov umeleckej literatúry)**Srbsko****Meral Tarar-Tutus a Milos Konstantinovic** (UKPS – Asociácia prekladateľov umeleckej literatúry Srbska)**Španielsko****María Teresa Gallego Urrutia a Adan Kovacsics** (ACEt – Autonómna sekcia prekladateľov umeleckej literatúry Asociácie spisovateľov Španielska)**Lluis Maria Todó** (ACEC – Asociácia spisovateľov píšucich po katalánsky)**Sònia Garcia a Julià Florit** (Inštitút Ramona Llulla)**Patricia Buján Otero** (AGPTI – Asociácia galícijských profesionálnych prekladateľov a tlmočníkov)**Ana Alcaina** (Autonómna univerzita v Barcelone)**Arturo Peral** (ACE – Španielska asociácia umeleckých prekladateľov)**Olivia de Miguel** (Univerzita Pompeu Fabra v Barcelone)**Bel Olid** (AELC – Asociácia spisovateľov píšucich po katalánsky)**a Johanna Hedenberg****Švajčiarsko****Sabine Graf** (Pro Helvetia)**Švédsko****Lena Pasternak** (BCWT – Baltské centrum pre spisovateľov a prekladateľov)**Taliansko****Vincenzo Barca** (Národný syndikát spisovateľov, prekladateľská sekcia)**a Elisa Comito, Anna D'Elia****Turecko****Akin Terzi** (Cevbir – Asociácia tureckých prekladateľov)**Mehmet Demirtas** (Literárna agentúra Kalem)**Veľká Británia****Shaun Whiteside** (The Society of Authors – Autorská spoločnosť)**Daniel Hahn** (BCTL – Britské centrum pre umelecký preklad)**Catrin Ashton** (Wales Literature Exchange – Literárna výmena Wales)**Antonia Byatt** (ACE – Arts Council of England – Anglická rada umení)

Pod'akovanie

Organizátori projektu PETRA by sa radi poďakovali všetkým, ktorí aktívne prispeli k iniciatíve PETRA, a to menovite:

Henri Bloemen, Sigrid Bousset, Anne Casterman, Jacques De Decker a Françoise Wuilmart – za členstvo v pracovnom výbore Passa Porta

Grażyna Bienkowski, Nathalie Goethals, Anne Janssen, Nathalie Schmitz a Magdalena Siemieńska – pracovníkom Medzinárodného domu literatúry Passa Porta za koordináciu

Anaïs-Trissa Khatchadourian z Transeuropéennes, **Miloš Švantner** zo Slovenskej spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry a **Elżbieta Kalinowska** z poľského Knižného inštitútu – za pomoc

Andy Jelčić, zástupca CEATL, za cenný prínos na stretnutiach organizátorov PETRA.

Ďakujeme aj všetkým, ktorí sa zúčastnili na kongrese PETRA, a to menovite:

predsedovia jednotlivých pracovných skupín:

Jürgen Jakob Becker, Henri Bloemen, Ildikó Lőrinszky, Carlo Van Baelen, Kurt Van Damme a Bart Vonck

hlavní rečníci: **Vincenzo Barca, Peter Bergsma, Antje Contius, Holger Fock, Ghislaine Glasson Deschaumes, Martin de Haan, Andy Jelčić, Burkhard Müller, Ton Naaijken, Mark Pieters, Beata Stasińska a Frédéric Young**

účastníci diskusie: **María Teresa Gallego Urrutia, Yana Genova, Dieter Hornig, Adan Kovacsics, Enrico Turrin a Françoise Wuilmart**

zapisovateľky: **Morgane Batoz, Anne Casterman, Loes Chielens, Nadia d'Amelio, Christine Defoin a Taina Helkamo**

Organizátori projektu PETRA vyjadrujú vďaku Európskej komisii za morálnu a finančnú podporu. Ďakujeme menovite:

Androulla Vassiliou, európska komisárka pre vzdelávanie, kultúru, viacjazyčnosť, mládež a šport

Vladimír Šucha, v čase projektu riaditeľ pre kultúru, viacjazyčnosť a komunikáciu na Generálnom riaditeľstve Európskej komisie pre vzdelávanie a kultúru

Xavier Troussard, úradujúci riaditeľ pre kultúru, viacjazyčnosť a komunikáciu na Generálnom riaditeľstve Európskej komisie pre vzdelávanie a kultúru

Cecilie Cave, programová manažérka na Generálnom riaditeľstve Európskej komisie pre vzdelávanie a kultúru

Ricard Moya, kontaktná osoba vo Výkonnej agentúre pre vzdelávanie, audioviziu a kultúru (EACEA)

Vyjadrujeme veľkú vďaku všetkým ďalším organizáciám a inštitúciám, ktoré finančným príspevom podporili realizáciu projektu PETRA:

CETL, Expertisecentrum Literair Vertalen, Fédération Wallonie-Bruxelles, Fundação Calouste Gulbenkian, Loterie Nationale (Belgicko), Nederlands letterenfonds, Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Portugalské veľvyslanectvo v Belgicku, Robert Bosch Stiftung, SABAM, S. Fischer Stiftung, Pro Helvetia a Vlaams fonds voor de Letteren.

Ďakujeme všetkým, ktorí pracovali na príprave tejto publikácie v troch jazykových verziách:

Texty: **Vincenzo Barca, Jürgen Jakob Becker, Peter Bergsma, Henri Bloemen, Ann Branch, Jacques De Decker, Martin de Haan, Holger Fock, Andy Jelčić, Ildikó Lőrinszky a Françoise Wuilmart**

Preklady textov do angličtiny, francúzštiny a nemčiny: **Ulrich Blumenbach, Anne Damour, Holger Fock, John Fletcher, Andreas Jandl, Andy Jelčić, Anna Petersdorf, Shaun Whiteside a Françoise Wuilmart**

Redakčné spracovanie: **Jürgen Jakob Becker, Katarína Bednárová, Meike Beyersdorff, Anne Damour, Holger Fock, Sabine Müller, Aurore Picavet, Helen Simpson, Ingrid Vandekerckhove, Shaun Whiteside a Françoise Wuilmart**

Poradcovia: **Henri Bloemen, Yana Genova, Martin de Haan, Andy Jelčić a Ton Naaijken**

Napokon ďakujeme všetkým, ktorí sa zapojili do šírenia tejto publikácie.

Slovenské vydanie vyšlo s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Autori textov: Vincenzo Barca, Jürgen Jakob Becker, Peter Bergsma, Henri Bloemen, Paul Buekenhout, Jacques De Decker, Martin de Haan, Holger Fock, Andy Jelčić, Ildikó Lőrinszky, Bart Vonck a Françoise Wuilmart

**Z anglického originálu The PETRA Recommendations
preložila:** Oľga Ruppeltdtová

Odborná redaktorka: Katarína Bednárová

Jazyková redaktorka: Dáša Zvončeková

Dizajn: Kerschoffset (Záhreb)

Tlač: AnaPress Bratislava

Rok vydania: 2012

Táto publikácia vychádza v rámci projektu PETRA.

Všetky texty © Passa Porta a Literarisches Colloquium Berlin, Instytut Książki, Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry, Transeuropéennes a všetci spolupracujúci autori a prekladatelia, 2012

PETRA získala dotáciu Európskej komisie.

Táto publikácia obsahuje len názory autorov; komisia nenesie žiadnu zodpovednosť za ďalšie použitie tu uverejnených informácií.

Slovenské vydanie

© Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry

ISBN 978-80-971262-1-6

Projekt PETRA finančne podporili:

CETL – Centre Européen de Traduction Littéraire

Európska komisia (Program Kultúra EÚ)

Expertisecentrum Literair Vertalen

Fédération Wallonie-Bruxelles

Fundação Calouste Gulbenkian

Loterie Nationale (Belgicko)

LPVF – Nederlands Literair Productie- en

Vertalingenfonds

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

Nederlandse Taalunie

Portugalské veľvyslanectvo v Belgicku

Pro Helvetia

Robert Bosch Stiftung

SABAM

S. Fischer Stiftung

VFL – Vlaams Fonds voor de Letteren

Wallonie-Bruxelles International

centre européen de
traduction littéraire

CALOUSTE
GULBENKIAN
FOUNDATION

GR pre vzdelávanie a kultúru
Program Kultúra

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Nederlands Taalunie

nú

Flemish
Literature
Fund

Loterie Nationale

Nationale Loterij

FÉDÉRATION
WALLONIE-BRUXELLES

MINISTERSTVO KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Robert Bosch Stiftung

Portuguese Embassy

S . F I S C H E R
S T I F T U N G

SABAM

swiss arts council
prohelvetia

WBI
Wallonie-Bruxelles International

PETRA

GR pre vzdelávanie a kultúru

Program Kultúra

Podmienky, za ktorých vzniká umelecký preklad v Európe, treba zmeniť.

Či ste politik alebo prekladateľ, či sa angažujete v prekladateľskej organizácii, v medzinárodnej prekladateľskej sieti alebo v oblasti vzdelávania umeleckých prekladateľov, či ste vydavateľ, literárny kritik alebo organizátor viacjazyčných literárnych podujatí a knižných veľtrhov, táto publikácia je určená práve vám.

Vážení čitatelia, pokúste sa tie podmienky zlepšiť.

 **passa
porta**

lcb
ICB

TRANSEUROPEENNES